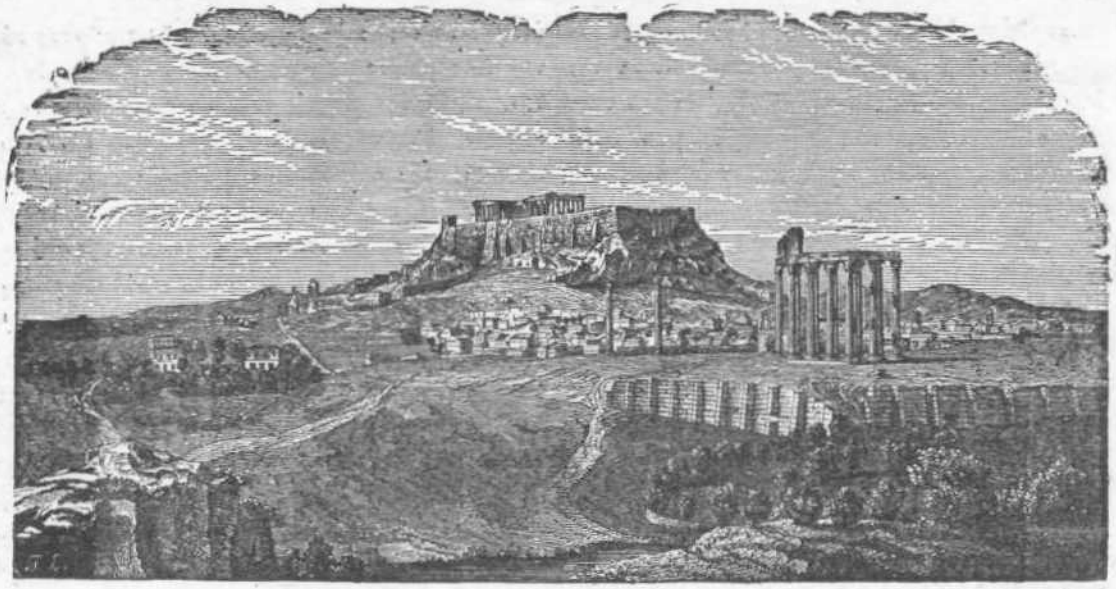

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΦΕΥΡΟΥΑΡΙΟΥ, 1868. ΤΟΜΟΣ ΙΗ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 430.

ΠΛΑΤΩΝΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 428.)

Φαῖδρος.

Τοιοῦτος λοιπὸν εἶναι ὁ δεύτερος λόγος τοῦ Σωκράτους, ὃν ἠναγκάσθημεν σχεδὸν κατὰ γράμμα νὰ μεθερμηνεύσωμεν ἀνεπίδεκτον ὄντα ἐπιτομῆς καὶ περιλήψεως, πρῶτον διότι οἱ μῦθοι, ἐν οἷς καὶ οὗτος ἐπέχει τὴν πρώτην τάξιν, δὲν ἐπιτέμνονται, καὶ δεύτερον διότι ὑπὸ τὴν μυθικὴν μορφὴν καὶ τὴν συμβολικὴν παράστασιν κεφαλαιωδῶς ἐκτίθενται ἐν εἴρμῷ τινι καὶ ἀλληλουχίᾳ αἱ κυριώτεραι θεωρίαι, αἱ ψυχολογικαί, ὀντολογικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀρχαὶ τοῦ Πλατωνικοῦ συστήματος.

Ὁ Φαῖδρος κατακληθεὶς ὑπὸ τῆς ἀκροάσεως τοῦ λόγου τούτου, ἀπροκαλύπτως ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Λυσίας ἐὰν ἐπεχείρει ν' ἀνταγωνισθῇ πρὸς τὸν Σωκράτην συγγράφων περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, θὰ ἀπετύγχανεν ἐξελεγχόμενος πολλῷ ὑποδεέστερος. Ἐκτὸς δὲ τούτου θεωρεῖ ὡς ἐνδεχόμενον τοῦ λοιποῦ ὑπὸ φιλοτιμίας ν' ἀποστῇ ὁ Λυσίας τοῦ συγγράφειν, εἰκάζων τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι πρό τινων ἡμερῶν πολιτικός τις τὸν ὠνείδιζεν ἀποκαλῶν αὐτὸν λογογράφον καὶ σοφιστὴν, καθὸ ἀσχολούμενον εἰς ῥητορικὰς μελέτας· ἐπειδὴ, κατὰ τὴν δοξασίαν τοῦ Φαίδρου οἱ διάσημοι πολιτικοὶ ἄνδρες αἰσχύνονται νὰ συντάττωσι λόγους καὶ νὰ καταλείπωσι μετὰ θάνατον ἴδια αὐτῶν συγγράμματα, φοβούμενοι μήπως καλῶσιν αὐτοὺς σοφιστὰς οἱ μεταγενέστεροι. Ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ Σωκράτης ἀστείως καθαπτόμενος τῶν πολιτικῶν νομίζει ὅτι ἐκεῖνος ὁ ἀνὴρ ὠνείδισε τὴν συγγραφὴν τῶν λόγων οὐχὶ ἐξ ἐνδομύχου πεποιθήσεως, ἀλλὰ κατὰ τὸ φαινόμενον μᾶλλον καὶ καθ' ὑπόκρισιν, διότι οἱ διασημότεροι τῶν πολιτικῶν, λέγει, εἶναι ὄντως ἐρασταὶ τῆς λογογραφίας καὶ τῆς καταλείψεως συγγραμμάτων. Καὶ βέβαιον τί ἄλλο εἶναι αἱ διατυπώσεις τῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου τῇ συναινέσει τῆς Βουλῆς εἰσαγομένων ψηφισμάτων, εἰμὴ συγγράμματα ; διότι ἐν αὐτοῖς τοῖς ψηφίσμασιν ὁ εἰσηγητὴς αὐτῶν ἢ ὁ συγγραφεὺς προτάττει τὸ ὄνομα τῆς Βουλῆς ἢ τοῦ δήμου ἢ καὶ ἀμφοτέρων· καὶ διατί ; διότι τοσοῦτον ἀγαπῶσι τοὺς ἐπιδοκιμάζοντας καὶ θαυμάζοντας τοὺς λόγους των, ὥστε ἐπιγράφουσι πρῶτον τοὺς ἐπαινέτας των, προοιμιαζόμενοι *ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ*. Κατόπιν δὲ ἐπιφέρει τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄνομα ἀνακηρύττων μετὰ πολλῆς σοβαρότητος καὶ ἐγκωμιάζων αὐτὸς ἑαυτὸν ὡς τὸν συγγραφέα, ὡς τὸν εἰσηγητὴν τοῦ ψηφίσματος, διὰ τῆς φράσεως, *καὶ ὃς εἶπε* (ὁ δεῖνα ἐγνωμάτευσε). Τέλος δὲ πρὸς ἐπίδειξιν τῆς σοφίας του ἄρχεται τῆς ὑποθέσεως, ποιούμενος ἐνιο-

τε λίαν διεξοδικὸν σύγγραμμα· ἐὰν λοιπὸν τοῦτο εὐδοκιμήσῃ, ὁ συγγραφεὺς ἀπέρχεται χαίρων ἐκ τῆς ἐκκλησίας ὡς ὁ εὐδοκιμήσας ποιητὴς ἐκ τοῦ θεάτρου· ἐὰν δὲ ἀπ' ἐναντίας ἀποδοκιμασθῇ, καὶ ἴδῃ ἑαυτὸν στερούμενον τῆς τιμῆς ἧς ἤλπιζε νὰ ἀξιωθῇ ὡς ἐπιτήδειος λογογράφος καὶ συγγραφεύς, πενθεῖ αὐτὸς καὶ τὸν συλλυποῦνται καὶ οἱ φίλοι του. Ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν γίνεται δῆλον ὅτι δὲν εἶναι αἰσχρὸν τὸ λέγειν καὶ συγγράφειν, ἀλλὰ τὸ κακῶς λέγειν καὶ συγγράφειν. Ἐρωτῶντος λοιπὸν τοῦ Σωκράτους τὸν Φαῖδρον, ἂν πρέπει νὰ ἐξετασθῇ τίς ὁ τρόπος τοῦ καλῶς ἢ κακῶς συγγράφειν, ὁ νέος οὗτος διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπαντήσεώς του ἀπεικονίζεται ὡς λίαν φιλήκοος, ὡς παρ' οὐδὲν λογιζόμενος ἁπάσας τὰς σωματικὰς ἡδονὰς ἀπέναντι τῆς ἐκ τῆς φιλήκοΐας τῶν λόγων προσγινομένης αὐτῷ ἀκράτου τέρψεως. Ὁ Σωκράτης οὖν, ἀστείως σκώπτων τὴν περὶ τοὺς λόγους ἀκατάσχετον ταύτην ὁρμὴν τοῦ Φαίδρου, ἐντέχνως παρενείρει τὸν περὶ τῶν τεττίγων μῦθον. Μάλιστα, λέγει, ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ ἐπιδοθῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν ταύτην, οὐ μόνον διότι ἔχομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος σχολὴν καὶ ἄνεσιν, ἀλλὰ καὶ διότι οἱ τέττιγες ᾄδοντες ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν καὶ πρὸς ἀλλήλους διαλεγόμενοι, ὡς συνειθίζουσιν ἐν καιρῷ καύσωνος, ἐμβλέπουσι πρὸς ἡμᾶς. Ἐὰν λοιπὸν ἴδωσι καὶ ἡμᾶς τοὺς δύο ὡς τοὺς κοινοὺς ἀνθρώπους ἐν ὥρᾳ μεσημβρίας ἀντὶ τοῦ συνδιαλέγεσθαι νυστάζοντας, καὶ δι' ἀδράνειαν τῆς διανοίας ἀποκοιμιζομένους ὑπὸ τῆς φωνῆς των, δικαίως θὰ μᾶς καταγελάσωσι νομίζοντες ὅτι ἦλθον εἰς τὸ καταγώγιον τοῦτο τινὰ ἀνδράποδα ἵνα κοιμηθῶσι περὶ τὴν κρήνην ὡς πρόβατα μεσημβριάζοντα. Ἐὰν ὅμως μᾶς βλέπωσι συνεχίζοντας τὴν συνδιάλεξίν μας καὶ μὴ καταγοητευομένους ὑπὸ τῶν ᾀσμάτων τῶν νέων τούτων Σειρήνων, ἴσως αἰσθανόμενοι πρὸς ἡμᾶς σέβας καὶ θαυμασμὸν, χαρίσουσιν ἡμῖν ἐκεῖνο τὸ δῶρον ὅπερ ἔλαβον θεόθεν ἵνα τὸ χαρίζωσιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Τί δὲ εἶναι τὸ δῶρον τοῦτο καὶ εἰς τί συνίσταται, τὸ πληροφορούμεθα ἐκ τῶν περὶ τῶν τεττίγων μυθολογουμένων.—Λέγεται ὅτι οἱ τέττιγες ἦσαν ποτὲ ἄνθρωποι πρὶν ἢ γεννηθῶσιν αἱ Μοῦσαι. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν γέννησιν τῶν Μουσῶν ἐφάνη καὶ ἡ ᾠδὴ, τινὲς τῶν τότε ἀνθρώπων τοσοῦτον ἐξεπλάγησαν ὑπὸ ἡδονῆς, ὥστε ᾄδοντες ἐλησμόνησαν βρῶσιν καὶ πόσιν, καὶ ἀνεπαισθήτως ἐτελεύτησαν. Ἐκ τούτων φύεται κατόπιν τὸ γένος τῶν τεττίγων, ὅπερ ἔλαβε παρὰ τῶν Μουσῶν τὸ δώρημα τοῦτο μηδαμῶς νὰ ἔχῃ ἀνάγκην τροφῆς, ἀλλὰ ν' ᾄδῃ ἄσιτον καὶ ἄποτον ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς τελευτῆς του, καὶ μετὰ ταῦτα μεταβαῖνον εἰς τὰς Μούσας ν' ἀναγγέλλῃ αὐταῖς τοὺς τιμῶντας ἑκάστην αὐτῶν. Εἰς μὲν τὴν Τερψιχόραν λοιπὸν ἀναγγέλλοντες τοὺς διὰ τῶν χορῶν τιμῶντας αὐτὴν τοὺς καθιστῶσι προσφιλεστέρους εἰς τὴν Μοῦσαν, εἰς δὲ τὴν Ἐρατὼ τοὺς διὰ τῶν ἐρωτικῶν ᾀσμάτων, ὡσαύτως δὲ καὶ εἰς τὰς ἄλλας τοὺς ἀπονέμοντας τὴν προσήκουσαν ἑκάστῃ τιμήν. Εἰς δὲ τὴν πρεσβυτάτην Καλλιόπην καὶ τὴν δευτερότοκον Οὐρανίαν ἀναγγέλλουσι τοὺς φιλοσοφοῦντας καὶ τιμῶντας τὴν μουσικὴν ἐκείνην (1), διότι αὗται μάλιστα τῶν Μουσῶν ἐπιστατοῦσαι εἰς τὰς κινήσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων καὶ εἰς τοὺς θείους καὶ ἀνθρωπίνους λόγους ᾄδουσι μελωδικώτατα (2). Διὰ τοὺς προεκτεθέντας λοιπὸν καὶ δι' ἄλλους πολλοὺς λόγους δέον ἵνα ἐν τῇ μεσημβρίᾳ συζητῶμεν ἀντὶ τὸ νὰ καθεύδωμεν.

Ἀποδεχθέντος τοῦ Φαίδρου λίαν προθύμως τὴν πρότασιν τοῦ Σωκράτους, τὸν ἐρωτᾷ οὗτος κατὰ πρῶτον ἂν θεωρῇ ὡς ἀναγκαῖον ὅρον τῆς ὀρθῆς καὶ ἐντέχνου ἐπεξεργασίας τοῦ λόγου, τὸ νὰ γινώσκῃ ὁ ῥήτωρ τὴν ἀλήθειαν περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ῥηθησομένων. Ὄχι, ἔχω ἐξ ἀκοῆς, ὦ φίλε Σώκρατες, ἀποκρίνεται ὁ Φαῖδρος, ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη ὁ ῥήτωρ νὰ γινώσκῃ τὰ ὄντως δίκαια ἀλλὰ τὰ πιθανὰ, τὰ δοκοῦντα εἰς τοὺς πολλοὺς τοὺς μέλλοντας νὰ δικάσωσιν, οὐδὲ τὰ ὄντως ἀγαθὰ ἢ καλὰ, ἀλλὰ τὰ δοκοῦντα τοιαῦτα· διότι ἡ πειθὼ γεννᾶται μᾶλλον ἐκ τῆς δοξασίας ταύτης ἢ ἐκ τῆς ἀληθείας.

Ἀλλ' ὁ Σωκράτης εὐκόλως ἐξελέγχει τὸ γελοῖον, πολλάκις δὲ καὶ ἐπιζήμιον τῆς θεωρίας ταύτης, διά τινων παραδειγμάτων. Ὑποτεθείσθω, λέγει, ὅτι σὲ συνεβούλευον, ὦ Φαῖδρε, ν' ἀγοράσῃς ἵππον ἵνα τὸν μεταχειρίζησαι ἐν πολέμῳ, ἀμφότεροι ὅμως ἠγνοοῦμεν τὸν ἵππον, ἐγίνωσκον ὅμως περὶ σοῦ τοσόν δε μόνον, ὅτι ὁ Φαῖδρος νομίζει ἵππον ἐκ τῶν ἡμέρων ζώων τὸ ἔχον μέγιστα ὦτα. Ἵνα δὲ σὲ πείσω μετὰ σπουδῆς συνέταττον ἐγκώμιον τοῦ ὄνου, ἐπονομάζων αὐτὸν ἵππον, καὶ ἔλεγον περὶ αὐτοῦ ὅτι εἶναι ζῶον λίαν χρήσιμον καὶ εἰς μετακόμισιν σκευῶν καὶ εἰς πόλεμον, βεβαίως ἤθελα ἀποθῆν γελοῖος. Ἀλλ' ἐὰν ῥήτωρ τις ἀγνοῶν τὴν φύσιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ συμβουλεύῃ τοὺς συμπολίτας του ὡσαύτως ἀγνοοῦντας, οὐχὶ περὶ μηδαμινοῦ καὶ εὐτελοῦς πράγματος, οὐχὶ περὶ ὄνου ὡς ἵππου, ἀλλὰ περὶ τοῦ κακοῦ ὡς ἀγαθοῦ, καὶ μελετήσας τὰς διαθέσεις καὶ

(1) Διότι ἡ φιλοσοφία εἶναι μεγίστη μουσική. Παραβ. Φαιδρ. ἐν ἀρχῇ.

(2) Ὁ Πλάτων ἀπονέμων τὴν μὲν φιλοσοφίαν εἰς τὴν Οὐρανίαν, τοὺς δὲ λόγους εἰς τὴν Καλλιόπην, ὑπαινίττεται τὰ ὀνόματα αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ἡ μὲν Οὐρανία ἤτοι ἡ ἐν οὐρανῷ οὖσα ἐπιστατεῖ εἰς τὰς ἰδέας, εἰς τὰ εἴδη αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἅτινα ἀποτελοῦντα τὸ κύριον τῆς φιλοσοφίας ἀντικείμενον κατὰ τὴν προλαβόντα μῦθον ἐνυπάρχουσιν ἐν τῷ οὐρανῷ· ἡ δὲ Καλλιόπη, παρὰ τὸ κ α λ ὴ καὶ ὄ ψ, ὁ π ὸ ς (φωνὴ) ἤτοι ἡ μελῳδικὴν φωνὴν ἀφιεῖσα ἢ ἡ μελίγλωσσος ἐπιστατεῖ εἰς τοὺς λόγους.

τὰς δοξασίας τοῦ κοινοῦ λαοῦ πείσῃ αὐτὸν νὰ πράττῃ τὸ κακὸν ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ὁ τοιοῦτος δὲν θὰ ἀπέβαινεν οὐ μόνον γελοῖος, ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιος;

Πλὴν ἴσως ἀπολογούμενός τις ὑπὲρ τῆς ῥητορικῆς ἠδύνατο ν' ἀντείπῃ ἡμῖν, ἐξακολουθεῖ ὁ Σωκράτης, ὅτι ἡ ῥητορικὴ, καί τοι μὴ διδάσκουσα τὴν γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς τὴν προϋποθέτει ὅμως· ἀνάγκη ὁ σπουδάσων τὴν τῶν λόγων τέχνην νὰ ἔχῃ ἤδη προκεκτημένον τὸ ἀληθές. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι καὶ ἂν προεφοδιασθῇ τις διὰ τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀληθοῦς δὲν δύναται νὰ πείθῃ ἐντέχνως τοὺς ἀκροατάς του ἂν δὲν προσμάθῃ καὶ τὴν ῥητορικὴν τέχνην. Παραδέχομαι, λέγει ὁ Σωκράτης, τὴν ἀντίρρησιν ταύτην, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον ν' ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ ῥητορικὴ εἶναι ὄντως τέχνη· διότι τινὲς ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν εἶναι τέχνη, ἀλλὰ ἐμπειρία τις ἄμοιρος τέχνης (ἄτεχνος τριβή). Ἀλλ' ἐὰν ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος ἔχῃ τὰ ἀληθείας, ἀναγκαίως ἕπεται ὅτι ἡ ῥητορικὴ εἶναι πάντῃ ἄσχετος πρὸς τὴν ἐπιστήμην τοῦ ἀληθοῦς· διότι ἡ ὄντως καὶ καθ' αὑτὸ τέχνη τοῦ λέγειν οὐδέποτε δύναται νὰ ὑπάρξῃ κεχωρισμένη τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀληθοῦς, τῆς φιλοσοφίας. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἀρκεῖ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν φύσιν καὶ τὸ τέλος της. Καὶ τῷ ὄντι καθόλου εἰπεῖν ἡ ῥητορικὴ εἶναι τέχνη τοῦ ψυχαγωγεῖν διὰ λόγων τοὺς ἀκροατὰς οὐ μόνον ἐν τοῖς δικαστηρίοις καὶ ταῖς ἐκκλησίαις κατὰ τὰς περὶ τῆς τέχνης θεωρίας τοῦ Γοργίου καὶ τοῦ Θρασυμάχου (οἵτινες ἐνταῦθα παραβάλλονται ὑπὸ τοῦ Σωκράτους πρὸς τοὺς ἐν Τροίᾳ ἥρωας, τὸν Νέστορα καὶ τὸν Ὀδυσσέα), ἔνθα οἱ ἀντιλέγοντες ῥήτορες παριστάνουσιν ἐντέχνως πρὸς τοὺς δικαστὰς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ὡς δίκαιον ἢ ἄδικον κατὰ τὸ δοκοῦν, ἢ πρὸς τὸν δῆμον τὸ αὐτὸ ὡς ἀγαθὸν ἢ τοὐναντίον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς συλλόγοις, ἐν οἷς Ζήνων ὁ Ἐλεατικὸς φιλόσοφος (ὅστις παραβάλλεται καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν Τροίᾳ Παλαμήδην) κατεῖχε τὴν τέχνην νὰ συζητῇ μετὰ τοσαύτης ἐπιδεξιότητος, ὥστε τὰ αὐτὰ πράγματα ἐφαίνοντο εἰς τοὺς ἀκούοντας ὅμοια καὶ ἀνόμοια, ἓν καὶ πολλὰ, ἠρεμοῦντα καὶ κινούμενα. Ὑπάρχει λοιπὸν ὁριστική τις ἢ ἀντιλογικὴ τέχνη οὐ μόνον περὶ τὸ δικανικὸν καὶ τὸ συμβουλευτικὸν, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντα τὰ ἄλλα εἴδη τοῦ λόγου, δι' ἧς ἀποβαίνει τις ἱκανὸς νὰ παριστάνῃ ὡς ὅμοια τὰ πάντα τοῖς πᾶσι, καὶ ὅταν ἄλλος μηχανᾶται λαθραίως νὰ κατορθώσῃ δι' ἐπιχειρημάτων τὴν ἐξομοίωσιν ταύτην, νὰ φέρῃ εἰς φῶς καὶ ν' ἀποκαλύπτῃ τὸ μηχάνημά του. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπάτη γίνεται εὐκολώτερον εἰς πράγματα ὀλίγον διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων καὶ σχεδὸν παραπλήσια ἢ εἰς πάντα διεστῶτα καὶ διάφορα, ἕπεται ὅτι ὁ ἐπιχειρῶν νὰ παραστήσῃ εἰς τοὺς ἄλλους τὰ δίκαια ὡς ἄδικα, τὰ ἀγαθὰ ὡς κακὰ, ἢ τἀνάπαλιν, θέλει τοὺς ἐξαπατήσειν μᾶλλον μεταβαίνων ἠρέμα καὶ κατὰ σμικρὸν εἰς τὸ ἀντίθετον, ἢ διὰ μιᾶς καὶ ἀποτόμως. Ἀνάγκη ἄρα ὁ μέλλων ν' ἀπατήσῃ ἄλλον χωρὶς αὐτὸς ν' ἀπατηθῇ, νὰ διακρίνῃ ἀκριβῶς τὴν ὁμοιότητα καὶ ἀνομοιότητα τῶν ὄντων. Εἶναι λοιπὸν ἄραγε δυνατὸν νὰ καταστῇ τις τεχνικὸς, ὅπως ἠρέμα καὶ κατὰ σμικρὸν φέρῃ τοὺς ἀκροατάς του διά τινος βαθμιαίας σειρᾶς ὁμοιοτήτων ἀπὸ τοῦ ὄντος εἰς τὸ ἐναντίον του ἢ νὰ διαφεύγῃ αὐτὸς τὴν ἀπάτην ταύτην, ἂν δὲν γινώσκῃ τὴν φύσιν ἑκάστου ὄντος, ἢ ἐν ἄλλοις ῥήμασιν ἂν δὲν ἦναι εἰδήμων τῆς διαλεκτικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας;

Πρόκειται λοιπὸν ἤδη ὅπως αἱ προεκτεθεῖσαι ἀρχαὶ ἐφαρμοσθῶσι καὶ ἐπὶ παραδειγμάτων, πρόκειται ὅπως ἐφ' ἑνὸς ἑκάστου τῶν τριῶν προηγηθέντων λόγων προσδιορισθῇ εἰς τί συνίσταται τὸ ἔντεχνον καὶ εἰς τί τὸ ἄτεχνον, τί τὸ συνᾷδον ἢ μὴ πρὸς τὴν προταχθεῖσαν θεωρίαν τῆς ῥητορικῆς τέχνης. Προσκαλεῖ οὖν ὁ Σωκράτης τὸν Φαῖδρον ὅπως ἀναγνώσῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου τοῦ Λυσίου. Ἀναγνωσθείσης δ' αὐτῆς ἀποκαλύπτει τὸ πλημμέλὲς τοῦ λόγου καὶ τὸ ἄτεχνον διὰ τῆς ἐφεξῆς διακρίσεως τῶν ἐννοιῶν. Ὑπάρχουσι, λέγει, ὅροι, περὶ τοῦ σημαινομένου τῶν ὁποίων ἅπαντες συμφωνοῦμεν· οἷον ἀκούοντες προφερομένας τὰς λέξεις *σίδηρον* ἢ *ἄργυρον* σχηματίζομεν ἅπαντες τὴν αὐτὴν ἔννοιαν· ἀλλ' ἐὰν τις προφέρῃ τὰς λέξεις *δίκαιον* ἢ *ἀγαθὸν*, διαφωνοῦμεν ἀμφισβητοῦντες πρός τε ἀλλήλους καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτούς. Ἀλλ' εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ ῥητορικὴ ἐνασκεῖ μείζονα δύναμιν περὶ τὸ ἀπατᾷν εἰς τὰς ἐννοίας ἐκείνας ἐν αἷς διαφωνοῦμεν καὶ ἀμφιταλαντευόμεθα. Ἀνάγκη ἄρα ὁ μέλλων νὰ μετέλθῃ τὴν ῥητορικὴν τέχνην νὰ διακρίνῃ εὐμεθόδως ἑκάτερον εἶδος τῶν ἐννοιῶν, τάς τε ἁπλᾶς καὶ τὰς ἐπιδεχομένας ποικίλα σημαινόμενα. Ἀλλ' ἡ ἔννοια τοῦ ἔρωτος, περὶ οὗ διαλαμβάνουσιν οἱ προεκτεθέντες τρεῖς λόγοι, ἀνάγεται βεβαίως εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀμφισβητησίμων, διότι ἄλλως θὰ ἦτον ἀδύνατον εἰς τὸν Σωκράτη νὰ ὑποστηρίζῃ πρῶτον ὅτι ὁ ἔρως εἶναι αὐτόχρημα βλάβη εἴς τε τὸν ἐρῶντα καὶ τὸν ἐρώμενον, καὶ ἔπειτα ὅτι εἶναι τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν. Ὤφειλε λοιπὸν καὶ ὁ Λυσίας ἀρχόμενος τοῦ λόγου νὰ ὁρίσῃ τὴν γενικὴν ἔννοιαν τοῦ ἔρωτος περιέχουσαν πᾶν εἴτι ἀνήκει εἰς τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ δύναμιν· ἐκ ταύτης δὲ ἀκολούθως ὁρμώμενος νὰ ἐξαγάγῃ ὡς πορίσματα ἅπαντα τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου του. Ἀπ' ἐναντίας ὁ Λυσίας δὲν τηρεῖ τὸν κανόνα τοῦτον, ἀλλὰ παραλείπων τὸν ὁρισμὸν τοῦ ἔρωτος ἀντιστρέφει τὴν τάξιν τοῦ λόγου καὶ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τέλους ἀντὶ προοιμίου χρώμενος ἐπίλογον. Ἐκτὸς δὲ τούτου αἱ ἔννοιαι εἰσὶν ἐῤῥιμμέναι φύρδην, μίγ-

δην, καὶ τὸ εἰρημένον δεύτερον δὲν ἐπέχει τὴν θέσιν ταύτην ἔκ τινος ἀνάγκης, ὥστε νὰ μὴ δύναται ν' ἀντικατασταθῇ δι' ἄλλου τινὸς μέρους τοῦ λόγου· ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς φαίνεται ὅτι ἔρριψε γενναίως ἐπὶ τοῦ χάρτου πᾶν ὅ,τι ἦλθεν ἐπὶ στόμα· ἐνῷ εἶναι ὁμολογούμενον ὅτι πᾶς λόγος δέον ἵνα ᾖ συντεταγμένος ὡς σῶμα ἐνόργανον, ἔχων μέσα καὶ ἄκρα ἁρμόζοντα πρός τε τὸ ὅλον καὶ πρὸς ἄλληλα.

Ἀλλὰ πρὸς τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Λυσίου ἀντιπαραβαλλομένων τῶν δύο ἑτέρων τοῦ Σωκράτους τί τὸ ἐξαγόμενον, τίς ἡ προκύπτουσα διαφορά; Οἱ δύο τελευταῖοι λόγοι ἦσαν ἐναντίοι, διότι ὁ μὲν ὑπεστήριζεν ὅτι δέον νὰ χαρίζεταί τις εἰς τὸν ἐρῶντα, ὁ δὲ ὅτι εἰς τὸν μὴ ἐρῶντα φίλον. Ὡρίσθη δὲ ὁ ἔρως μανία τις. Ἀλλὰ διεκρίθησαν δύο εἴδη μανίας τὸ μὲν γινόμενον ὑπὸ ἀνθρωπίνων νοσημάτων, τὸ δὲ ὑπὸ θείας ἐπιπνοίας, ἥτις ἐξιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς συνήθους αὐτῷ καταστάσεως. Αὕτη δὲ ἡ θεία μανία ὑποδιῃρέθη εἰς τέσσαρα εἴδη, ὧν ἕκαστον ἀπεδόθη εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ἡ δὲ ἱεροτελεστικὴ εἰς τὸν Διόνυσον, ἡ δὲ ποιητικὴ εἰς τὰς Μούσας, ἡ δὲ ἐρωτικὴ ἡ καὶ ἀρίστη εἰς τὴν Ἀφροδίτην καὶ τὸν ἔρωτα. Ὅθεν ἐκ τῶν δύο προμνησθέντων εἰδῶν τῆς μανίας, περὶ μὲν τοῦ ἀνθρωπίνου διέλαβεν ὁ πρῶτος Σωκρατικὸς λόγος, περὶ δὲ τοῦ θείου ὁ δεύτερος· ὁ μὲν ψέγει, ὁ δὲ ἐπαινεῖ τὸν ἔρωτα. Ἵνα δὲ ἐννοήσωμεν τὸν τρόπον τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἕτερον λόγον, ἀπὸ τοῦ ψόγου εἰς τὸν ἔπαινον, ἀνάγκη, λέγει ὁ Σωκράτης, νὰ ἐννοήσωμεν τὴν δύναμιν δύο τινῶν ἅτινα καίτοι κατὰ τύχην ῥηθέντα, ἀποτελοῦσιν ὅμως τὸ οὐσιωδέστερον καὶ ἀξιολογώτερον μέρος τῶν λόγων μου, διότι πάντα τὰ ἄλλα μοὶ φαίνεται ὅτι ἐῤῥέθησαν τῳόντι χάριν παιδιᾶς καὶ διασκεδάσεως. Ταῦτα δ' εἰσὶ τὰ δύο εἴδη τῆς διαλεκτικῆς Μεθόδου, ἡ σύνθεσις καὶ ἡ ἀνάλυσις, ἢ ἡ συναγωγὴ καὶ ἡ διαίρεσις. Διὰ μὲν τῆς συνθέσεως τὰ τῇδε κἀκεῖσε διεσπαρμένα, τὰ καθ' ἕκαστα, τὰ συνάγομεν καὶ τὰ συμπεριλαμβάνομεν ὑπὸ μίαν γενικὴν ἔννοιαν, ἵνα δι' ἀκριβοῦς ὁρισμοῦ γίνηται δῆλον τὸ περὶ οὗ προτίθεταί τις νὰ πραγματευθῇ ἀντικείμενον· ὡς ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει, ἀφοῦ ὡρίσθη ἡ ἔννοια τοῦ ἔρωτος, διεζήχθη ὁ λόγος εἴτε καλῶς εἴτε κακῶς· τοὐλάχιστον ὡς ἐκ τούτου ἐγένετο σαφὴς καὶ αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν σύμφωνος. Διὰ δὲ τῆς ἀναλύσεως ἀνατέμνομεν τὴν ἔννοιαν εἰς τὰ διάφορα αὐτῆς εἴδη, ὡς εἰς φυσικὰ μέλη, χωρὶς νὰ συντρίβωμεν μέρος τι μιμούμενοι τὸν τρόπον κακοῦ μαγείρου. Οὕτως ἀνωτέρω οἱ δύο λόγοι μου ἔλαβον ὡς θέμα γενικήν τινα ἔννοιαν, τὴν μανίαν. Καθὼς δὲ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σῶμα φύσει σύγκειται ἐκ δύο μερῶν, ἤτοι ἐξ ἀριστεροῦ καὶ δεξιοῦ, οὕτω καὶ ἡ μανία μία καὶ ἡ αὐτὴ οὖσα ἔχει δύο εἴδη διακεκριμένα, καὶ ἐκ τῶν δύο λόγων ὁ μὲν ἐτράπη ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν μέρος καὶ διεξερχόμενος τὰς διακλαδώσεις τούτου δὲν ἐπέσχε τὴν πορείαν του εἰμὴ ἀφοῦ ἀπήντησε καθ' ὁδὸν ἀριστερόν τινα καὶ ψευδῆ ἔρωτα, ὃν προσηκόντως ἐλοιδόρησεν, ὁ δὲ στραφεὶς ἐπὶ τὰ δεξιὰ, ἀπήντησεν ἄλλον τινὰ ἔρωτα ὁμώνυμον μὲν πρὸς ἐκεῖνον τὸν πρῶτον, ἀλλὰ θεῖον, ὃν λαβὼν ὡς ὑπόθεσιν τῶν ἐγκωμίων του ἐπῄνεσεν ὡς αἴτιον εἰς ἡμᾶς μεγίστων ἀγαθῶν.

Ὅθεν ὁ Σωκράτης, οἱονεὶ ἔξαλλος γινόμενος ὑπὸ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς δυνάμεως τῆς διαλεκτικῆς ταύτης τέχνης, ἀναφωνεῖ τοὺς ἀξιομνημονεύτους ἐκείνους λόγους. Ἐγώ, Φαῖδρε, εἶπεν, ἐνθέρμως ἀγαπῶ τὴν μέθοδον ταύτην, τοῦ διαιρεῖν τὰς ἐννοίας καὶ πάλιν συνάγειν αὐτὰς ἵνα ὦ ἱκανὸς λέγειν τε καὶ διανοεῖσθαι, καὶ ἐὰν εὕρω ἄλλον τινὰ δυνατὸν ὄντα νὰ ἐναγκαλίζηται ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ περιβολῇ τὸ σύνολον καὶ τὰς λεπτομερείας ἀντικειμένου τινός, τὴν ἑνότητα καὶ τὰ καθ' ἕκαστα τῆς ἐννοίας, τοῦτον σέβομαι καὶ ἀκολουθῶ τὰ ἴχνη αὐτοῦ ὡς θεοῦ (1), καὶ τοὺς ἔχοντας τὴν ἱκανότητα ταύτην, Κύριος οἶδεν ἂν τοὺς ὀνομάζω ὀρθῶς ἢ μή, ὁπωσδήποτε ὅραως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα συνειθίζω μέχρι τῆς σήμερον νὰ τοὺς ἀποκαλῶ διαλεκτικούς. Τοὺς δὲ διδαχθέντας τὴν τῶν λόγων τέχνην παρὰ σοῦ καὶ τοῦ Λυσίου πῶς πρέπει νὰ τοὺς ὀνομάζωμεν;

Ἐντεῦθεν οὖν λαμβάνεται τὸ ἐνδόσιμον ὅπως γένηται λόγος καὶ περὶ τῆς συνήθους ῥητορικῆς, περὶ τῶν κανόνων τῶν ἀπαντωμένων εἰς τὰ περὶ λόγων τέχνης γεγραμμένα βιβλία. Τοιοῦτοι δὲ εἶναι π. χ. ὅτι δέον νὰ τίθεται πρῶτον εἰς τὸν λόγον τὸ προοίμιον, δεύτερον δὲ ἡ διήγησις μετὰ τῶν μαρτυρικῶν καταθέσεων, τρίτον τὰ τεκμήρια, τέταρτον αἱ πιθανολογίαι, τέλος δὲ ἡ ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος ἐξαγομένη πίστωσις καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς τῆς πεποιθήσεως τοῦ ῥήτορος λαμβανομένη ἐπιπίστωσις κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ περὶ τοὺς λόγους ἀριστοτέχνου Θεοδώρου τοῦ Βυζαντίου (2). Μετὰ τούτου δὲ συγκαταλεκτέον καὶ Εὐηνὸν τὸν Πάριον, ὅστις πρῶτος ἐφεῦρε τὴν ὑποδήλωσιν καὶ τοὺς πλαγίους ἐπαίνους, ἐστιχούργησε δὲ καὶ τὴν περὶ τῶν πλαγίων ψόγων καὶ ἐπιθέτων διδασκαλίαν του πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς μνήμης. Πρὸς δὲ καὶ τὸν Τισίαν (3) καὶ τὸν Γοργίαν, οἵτινες ἀνεκάλυψαν ὅτι τὸ πιθανὸν καὶ ὁμοιάληθες εἶναι προτιμότερον τοῦ ἀληθοῦς, καὶ διὰ τῆς τοῦ λόγου εὐρωστίας ἐξαίρουσι τὰ σμικρὰ καὶ σμικρύνουσι τὰ μεγάλα, καὶ τὰ παλαιὰ ἐκ-

(1) Τέλος ἡμηρικοῦ στίχου, Ὀδυσ. Ε' 193.—Ζ' 38. κατόπισθε μετ' ἴχνιον ὥστε θεοῖο.

(2) Ἀριστ. ῥητορ. 111, 13, Cicer. Brut. 12. Orat. 12.

(3) Τὸν Σικελιώτην, ὅστις μετὰ τοῦ Κόρακος καθίδρυσε πρῶτος ῥητορικὴν σχολὴν εἰς ἣν ἐδιδάχθη καὶ ὁ Γοργίας.

φέρουσι καινοπρεπῶς, καὶ περὶ τῶν νεωστὶ γεγενημένων ἀρχαΐζουσι· τέλος δὲ ἐφεῦρον τὴν τέχνην τοῦ νὰ πραγματεύωνται περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου εἴτε διὰ βραχέων εἴτε διεξοδικώτατα. Μνημονευτέον δὲ καὶ τὰ ῥητορικὰ τεχνουργήματα τοῦ Πώλου (1), οἷον παλλιλογίας, γνωμολογίας καὶ εἰκονολογίας, ἔτι δὲ καὶ τὰς ἁρμονικὰς ἐκείνας λέξεις ἅστινας Λικύμνιος ὁ διδάσκαλός του ἐχάρισεν εἰς ἐκεῖνον, καθὸ συντελεστικὰ εἰς τὴν τοῦ λόγου εὐῤῥάδειαν. Τοῦ αὐτοῦ δὲ εἴδους ἦσαν καὶ τὰ παραγγέλματα τοῦ Πρωταγόρου, ἀσχολουμένου περὶ τὴν ὀρθὴν τῶν λέξεων ἀπαγγελίαν καὶ ἔκφρασιν. Περὶ δὲ τὴν τέχνην τοῦ ἐγείρειν τὸν οἶκτον καὶ συγκινεῖν τοὺς ἀκροατὰς ὑπὲρ τοῦ γήρως καὶ τῆς πενίας, ὑπερέβη ἅπαντας ὁ δεινὸς ῥήτως Θρασύμαχος ὁ Χαλκηδόνιος (2), ὅστις ἦν ἐπιτήδειος νὰ διεγείρῃ εἰς ὀργὴν τὸ πλῆθος καὶ πάλιν ὠργισμένους νὰ τοὺς καταπραΰνῃ καὶ νὰ τοὺς καταγοητεύῃ· καὶ ἱκανώτατος νὰ κατηγορῇ τινα ἢ ν' ἀπολογῆται ὑπὲρ αὐτοῦ δι' οἱουδήποτε τρόπου. Περὶ δὲ τοῦ τέλους τῶν λόγων κοινῇ ἅπαντες οἱ περὶ ῥητορικῆς συγγράψαντες παραδέχονται, ὅτι ὁ ῥήτωρ περαίνων ὀφείλει νὰ ὑπομιμνήσκῃ τοὺς ἀκροατὰς διὰ τῆς ἐπανόδου ἢ ἀνακεφαλαιώσεως ἕκαστον τῶν εἰρημένων.

Ταῦτα λοιπὸν εἶναι σχεδὸν τὰ κυριώτερα τῶν ῥητορικῶν τεχνημάτων· ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἁμάρτημα ἁπάντων τῶν περὶ ῥητορικῆς συγγραψάντων εἶναι ὅτι, ἀγνοοῦντες τὴν διαλεκτικὴν ἐγένοντο ἀνίκανοι νὰ ὁρίσωσι τί εἶναι ῥητορική· ἐπειδὴ ἐγίνωσκον τὰ πρὸ τῆς τέχνης ἀναγκαῖα μαθήματα, ἐπίστευσαν ὅτι ἐφεῦρον αὐτὴν τὴν τέχνην· τὸ νὰ γινώσκωσιν ὅμως πότε, πῶς καὶ πρὸς τίνας πρέπει νὰ μεταχειρίζωνται ἕκαστον τούτων, τὸ νὰ ἐφαρμόζωσι ταῦτα ὡς μέσα πρὸς κοινόν τινα σκοπὸν, τὴν πειθὼ, καὶ τὸ νὰ κατασκευάζωσι τὸν λόγον ὡς ὅλον τι ἐνόργανον καὶ εὔρυθμον, τοῦτο παντάπασι παρημέλησαν θεωρήσαντες αὐτὸ ὡς πάρεργον. Ἀλλ' ἡ κυρία καὶ ὄντως τέχνη τοῦ λέγειν δὲν συνίσταται εἰς μόνην τὴν ἀπόκτησιν τούτων τῶν ἐπουσιωδῶν καὶ προεισαγωγικῶν μαθημάτων· ὁ γινώσκων ἁπλῶς ταῦτα ἄνευ τῆς καταλλήλου ἐφαρμογῆς των δὲν εἶναι ὁ ἀληθῶς ῥήτωρ, ὡς ὁ γινώσκων δι' ὡρισμένων τινῶν φαρμάκων νὰ παράγῃ ὡρισμένα τινὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος δὲν εἶναι ἰατρὸς, ἂν δὲν γινώσκῃ προσέτι ἐπὶ τίνων κράσεων καὶ εἰς τίνας περιστάσεις καὶ μέχρι τίνος βαθμοῦ πρέπει νὰ ἐνεργῇ τὰ τοιαῦτα ἀποτελέσματα. Ἵνα οὖν ἀποδῇ τις ῥήτωρ ἐλλόγιμος ἀνάγκη νὰ συνδράμωσι δύο τινὰ ὡς καὶ εἰς πᾶν ἕτερον εἶδος μαθήσεως, τὸ φυσικὸν τοῦ λόγου πλεονέκτημα καὶ ἡ τεχνικὴ ἐνάσκησις· ὅ,τι δὲ ἐκ τῶν δύο τούτων λείψῃ, κατὰ τοῦτο θέλει εἶσθαι ἀτελής. Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸ μέρος ὅπερ συμβάλλει ἡ τέχνη, ὑπάρχει ἀναντιῤῥήτως μέθοδός τις, ἥτις ὅμως δὲν ἀνευρίσκεται διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Ποίου καὶ τοῦ Θρασυμάχου διαχαραχθείσης πορείας. Ἔστω δὲ παράδειγμα ἀληθοῦς ῥητορικῆς δεινότητος ὁ Ἀντιφῶν, παριστανόμενος ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ μελιγλώσσου Ἀδράστου (1), καὶ πρὸ πάντων ὁ Περικλῆς, ὅστις ἐγένετο τελεώτατος πάντων εἰς τὴν ῥητορικήν. Καὶ διατί; διότι εὐφυὴς ὢν ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ Ἀναξαγόρου τὰς περὶ τῆς φύσεως, τοῦ νοὸς καὶ τῆς ὕλης ὑπερβατικὰς αὐτοῦ θεωρίας ἐξ ὧν ἀπέκτησε τὸ ὕψος τῶν διανοημάτων (τὸ ὑψηλόνουν) καὶ τὴν τοῦ λόγου δραστικότητα (τὸ πάντῃ τελεσιουργόν). Καὶ τῳόντι ἡ ῥητορικὴ ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἰατρικήν. Ἐν ἀμφοτέραις ταύταις ταῖς τέχναις δέον νὰ γνωρίσῃ τις ἐν μὲν τῇ ἰατρικῇ τὴν φύσιν τοῦ σώματος, ἐν δὲ τῇ ῥητορικῇ τὴν τῆς ψυχῆς, ἂν μέλλῃ ὄχι μηχανικῶς μόνον καὶ κατ' ἐμπειρίαν, ἀλλὰ ἐλλόγως καὶ κατά τινα μέθοδον εἰς ἐκεῖνο μὲν νὰ ἐμποιήσῃ ὑγείαν καὶ ῥώμην διὰ φαρμάκων καὶ τροφῆς, εἰς ταύτην δὲ νὰ ἐμπνεύσῃ οἱανδήποτε θελήσῃ πειθὼ καὶ ἀρετὴν διὰ λόγων καὶ σπουδαίων ἀσχολήσεων. Ἀνάγκη λοιπὸν ὁ ῥήτωρ ν' ἀποκτήσῃ ἀκριβῆ γνῶσιν τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς, ἥτις προϋποθέτει τὴν τῆς παγκοσμίου φύσεως. Ἵνα δὲ ἀποκτήσωμεν τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως οἱουδήποτε ἀντικειμένου καὶ τὴν μεταδώσωμεν καὶ εἰς ἄλλους, ἀνάγκη πρῶτον νὰ διακρίνωμεν ἂν ἦναι ἁπλοῦν ἢ σύνθετον· ἔπειτα δὲ ἐὰν μὲν ἦναι ἁπλοῦν, νὰ ἐξετάζωμεν τίνες εἰσὶν αἱ ἰδιότητες αὐτοῦ, πῶς καὶ ἐπὶ τίνος ἐνεργεῖ, ἢ πῶς καὶ ὑπὸ τίνος πάσχει· ἐὰν δὲ ἦναι σύνθετον ν' ἀριθμήσωμεν τὰ διάφορα αὐτοῦ εἴδη καὶ νὰ ἐφαρμόσωμεν ἐφ' ἑκάστου τούτων τὴν αὐτὴν ἐργασίαν ἣν καὶ ἐπὶ τοῦ ἁπλοῦ, ἤτοι νὰ διακρίνωμεν πάσας τὰς ἰδιότητας αὐτοῦ εἴτε ἐνεργητικὰς εἴτε παθητικάς.

Ἐντεῦθεν ἄρα γίνεται δῆλον ὅτι ὁ μέλλων νὰ παραδώσῃ μετὰ σπουδαιότητος τὴν ῥητορικὴν τέχνην, πρῶτον θέλει περιγράψειν ἀκριβέστατα τὴν ψυχὴν ὅπως καταδείξῃ ἂν ἦναι οὐσία ἁπλῆ καὶ ἡ αὐτὴ, ἢ ἄν, ὡς τὸ σῶμα, ἦναι πολυειδὴς καὶ ἐκ διαφόρων στοιχείων σύνθετος. Δεύτερον δὲ θέλει δια-

(1) Παρ. Πλατ. Γοργίαν.

(2) Τούτου ὁ Ἀριστοτ. Βιβλ. Γ' ῥητορ. ἀναφέρει σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον ἔλεοι, ἢ μέσα τοῦ συγκινεῖν εἰς οἶκτον.

(1) Ὁ Ἄδραστος, βασιλεὺς τοῦ Ἄργους καὶ πενθερὸς τοῦ Πολυνείκους, ὅστις ἔν τινι τραγῳδίᾳ, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἰσοκράτης (Παναθην.) ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Θησέα τὸν βασιλέα τῆς Ἀττικῆς συγκινητικὰς ἱκεσίας. Ἐνταῦθα τίθεται ἀντὶ τοῦ Ἀντιφῶντος τοῦ Ῥαμνουσίου, ὅστις τοσοῦτον ὑπερέβαλε τοὺς ἄλλους ῥήτορας κατὰ τὴν τοῦ λόγου εὐῤῥάδειαν, ὥστε ἐπωνομάζετο Νέστωρ τοῦ καὶ ἀπὸ γλώττης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αἰδή.

κρίνειν τίνες εἰσὶν αἱ ἰδιότητες αὐτῆς εἴτε ἐνεργητικαὶ εἴτε παθητικαί. Τρίτον δὲ ἀφοῦ κατατάξῃ ἀφ' ἑνὸς τὰ διάφορα εἴδη τῆς ψυχῆς καὶ τὰ τούτων παθήματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ εἰς ἕκαστον τούτων ἀντιστοιχοῦντα εἴδη τοῦ λόγου, θέλει ἀναδράμειν εἰς τὰς αἰτίας τὰς παραγούσας ἐκεῖνα τὰ ψυχολογικὰ ἀποτελέσματα, διδάσκων διατί ἐξ ἀνάγκης ἕπεται ἵνα ὑπὸ τοιούτων λόγων ἡ μὲν τοιάδε ψυχὴ πείθεται, ἡ δὲ ἀπειθῇ.

Ὅθεν πρέπει ὁ ῥήτωρ, ἀφοῦ σπουδάσῃ τὰς διαφόρους ψυχικὰς διαθέσεις καὶ τοὺς εἰς ἑκάστην τούτων ἐφαρμοστέους λόγους νὰ ἦναι ἱκανὸς μετὰ τοῦτον νὰ τὰς ἀντιλαμβάνηται ὀξέως εἰς αὐτὰς τὰς πράξεις καὶ περιστάσεις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ὅταν δὲ καταστῇ ἱκανὸς ἁπαντῶν ἄνθρωπόν τινα ἵνα ἀμέσως εἴπῃ· Ἰδοὺ ψυχὴ τοιαύτης φύσεως οἷαν μοὶ ἐζωγράφησεν ὁ διδάσκαλος, καὶ ὅπως τὴν πείσω εἰς τοῦτο δέον νὰ ἀπευθύνω πρὸς αὐτὴν τοιούτους λόγους. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόκτησιν πασῶν τούτων τῶν γνώσεων, ὅταν διακρίνῃ προσέτι πότε πρέπει νὰ λέγῃ καὶ πότε νὰ σιωπᾷ, πότε νὰ μεταχειρίζηται καὶ πότε ὄχι τὴν βραχυλογίαν καὶ τὴν ἐλλειπολογίαν, καὶ τοὺς σχετλιασμοὺς καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου εἴδη, ὅσα ἐδιδάχθη, τότε δὴ κατέχει τελέως τὴν τέχνην τοῦ λέγειν.

Ἀλλ' οἱ τὴν ῥητορικὴν τέχνην ἐπαγγελλόμενοι διϊσχυρίζονται ὅτι δὲν πρέπει ἐπὶ τοσοῦτον νὰ ἐγκαυχώμεθα εἰς τὴν Μέθοδον ταύτην, οὐδὲ νὰ ἀνατρέχωμεν τοσοῦτον ὑψηλὰ διὰ μακρῶν ἀνακυκλήσεων. Διϊσχυρίζονται, ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ὅτι ἵνα ἀποβῇ τις ῥητορικὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ γινώσκῃ τὸ ἀληθῶς δίκαιον ἢ ἀγαθὸν, ὅτι ἐν τοῖς δικαστηρίοις οὐδεὶς φροντίζει νὰ διδάσκῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ νὰ πείθῃ, καὶ ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δέον ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὸ ὁμοιάληθες καὶ τοῦτο νὰ ἐπιδιώκῃ ἀνενδότως· διότι εἰς τοῦτο μόνον συνίσταται ἅπασα ἡ ῥητορικὴ τέχνη. Διὰ δὲ τοῦ ὁμοιαλήθους καὶ πιθανοῦ οὐδὲν ἕτερον ἐννοοῦσιν εἰμὴ τὰς δοξασίας τῶν πολλῶν, εἰμὴ ὅ,τι φαίνεται ἀληθὲς εἰς τὸ πλῆθος, ὡς ὁ Τισίας ἐν τῇ ῥητορικῇ αὐτοῦ ἔγραψεν.

Ἀλλ' ὁ Σωκράτης διά τινος ὡραίας ἀποστροφῆς πρὸς αὐτὸν τὸν Τισίαν ἀντιτάττων τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς ῥητορικῆς τέχνης, ἡμεῖς ἀπεδείξαμεν, λέγει, ὦ Τισία, ὅτι μόνος ὁ γινώσκων τὴν ἀλήθειαν ἐπίσταται νὰ εὑρίσκῃ κάλλιστα καὶ πᾶν εἴτι φαίνεται ὅμοιον πρὸς αὐτὴν, ἐφ' ὅσον πρὸ πολλοῦ ὡμολογήσαμεν ὅτι δὲν νομίζεταί τι παρὰ τοῦ πλήθους πιθανὸν καὶ ὡς ὁμοιάληθες εἰμὴ διὰ τὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὁμοιότητά του. Ὅθεν ἐὰν μὲν ἔχῃς νὰ μᾶς εἴπῃς ἄλλο τι περὶ τῆς τέχνης τῶν λόγων, σὲ ἀκούομεν, εἰδὲ μὴ, ἐμμένομεν εἰς ὅσα ἤδη παρεδέχθημεν, ὅτι ἐὰν δὲν ὑπολογίσῃ τις τὰς φυσικὰς διαθέσεις τῶν ἀκροατῶν του, καὶ δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ διαιρῇ τὰ ὄντα καὶ νὰ περιλαμβάνῃ τὰ καθ' ἕκαστα ὑπὸ μίαν ἰδέαν, οὐδέποτε θέλει εἶσθαι τεχνικὸς περὶ τὸ λέγειν, καθ' ὅσον τοῦτο εἶναι ἐφικτὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον· τὴν δὲ γνῶσιν τῶν συναγωγῶν τούτων καὶ διαιρέσεων δὲν θέλει ἀποκτήσειν ἄνευ βαθείας μελέτης καὶ ἀνενδότου ἀγῶνος, ὃν ὁ σώφρων ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ, οὐχὶ ὅπως ἐνεργῇ καὶ ἀγορεύῃ ἐνώπιον ἀνθρώπων, ἀλλ' ὅπως δύναται ν' ἀγορεύῃ καὶ νὰ ἐνεργῇ τὸ κατὰ δύναμιν μὲ τρόπον ἀρεστὸν εἰς τοὺς θεούς. Ὄχι, Τισία, ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος, ὡς λέγουσιν οἱ σοφώτεροι ἡμῶν, δὲν πρέπει νὰ μελετᾷ καὶ ν' ἀγωνίζεται πῶς ν' ἀρέσκῃ εἰς τοὺς συνδούλους του εἰμὴ ὡς ἐν παρέργῳ, ἀλλ' εἰς δεσπότας ἀγαθοὺς καὶ ἐξ ἀγαθῶν τὸ γένος ἔλκοντας. Ὅθεν μὴ θαυμάσῃς ἐὰν ἦναι ἀνάγκη μακρῶν περιόδων καὶ ἀνακυκλήσεων ὅπως φθάσωμεν εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τέχνην, διότι ὀφείλομεν νὰ τὰς διατρέξωμεν πρὸς ἐπιτυχίαν μεγάλου σκοποῦ αὐτῆς τῆς ἀληθείας, οὐχὶ δὲ μικροῦ καὶ εὐτελοῦς, οἷός ἐστιν ὁ ὑπὸ σοῦ προτεινόμενος, τὸ πιθανὸν καὶ τὸ ὁμοιάληθες.

Τέλος δὲ αὕτη ἡ περὶ τέχνης καὶ ἀτεχνίας τῶν λόγων πραγματεία συμπληροῦται διὰ τῆς ἐφεξῆς ἐν εἴδει Αἰγυπτιακοῦ μυθεύματος παριστανομένης ἀντιπαραθέσεως τοῦ προφορικοῦ καὶ γραπτοῦ λόγου καὶ τῶν σχετικῶν ἑκατέρου πλεονεκτημάτων.

Ἔχω κατὰ παράδοσιν, διηγεῖται ὁ Σωκράτης, ὅτι περὶ Ναύκρατιν (1) τῆς Αἰγύπτου ἐγένετο ὁ Θεοῦθ εἷς τῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ λατρευομένων παλαιῶν θεῶν, εἰς ὃν εἶναι ἀφιερωμένον καὶ τὸ ὄρνεον, ὅπερ οἱ Αἰγύπτιοι καλοῦσιν Ἶβιν. Λέγεται δὲ ὅτι οὗτος πρῶτος ἐφεῦρε τοὺς ἀριθμοὺς, τὸν ὑπολογισμὸν, τὴν γεωμετρίαν καὶ τὴν ἀστρονομίαν, ἔτι δὲ τὴν διὰ πεσσῶν καὶ κύβων παιδιαν, ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις καὶ τὴν γραφήν. Τῆς δ' ὅλης Αἰγύπτου ἐβασίλευε τότε ὁ Θαμοῦς, ὅστις κατῴκει εἰς τὴν μεγάλην πόλιν τοῦ ἄνω τόπου, ἣν οἱ Ἕλληνες καλοῦσιν Αἰγυπτίας Θήβας καὶ τὸν Θαμοῦν Ἄμμωνα. (2) Προσελθὼν οὖν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως ὁ Θεοῦθ τῷ ἐξέθηκε τας ὑφ' αὐτοῦ ἐφευρεθείσας τέχνας καὶ εἶπεν ὅτι ἔπρεπε νὰ διαδοθῶσιν εἰς ἅπαντας τοὺς Αἰγυπτίους. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν ἠρώτησεν εἰς τί ὠφελεῖ ἑκάστη τούτων τῶν τεχνῶν· ἐνῷ δὲ ὁ Θεοῦθ διεξήρχετο τὰ περὶ τῶν ἐφευρέσεών του, ὁ Θαμοῦς τὰ μὲν ἔψεγε τὰ δ' ἐπῄνει. Ἀλλὰ θὰ ἀπῄτει λίαν διεξοδικον λόγον τὸ νὰ δεχθῇ τις τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ βασιλέως, ὅσα ἀνέφερε πρὸς τὸν θεὸν ὑπὲρ ἢ κατὰ ἑκάστης τέχνης. Ὅτε δὲ ἔμελλε ν' ἀποφανθῇ περὶ τῆς γραφῆς· Τοῦτο, ὦ βασιλεῦ, τὸ μάθημα, εἶπεν ὁ Θεοῦθ θέλει καταστήσειν τοὺς Αἰγυπτίους σοφωτέρους καὶ μνημονικωτέρους· διότι ἡ γραφὴ ἐφευρέθη ὡς φάρμακον κατὰ τῆς λήθης καὶ τῆς ἀμαθείας. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπεκρίνατο· ὦ ἐφευρετικώτατε Θεοῦθ, δὲν εἶναι ἴδιον τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐπινοήσῃ τέχνην τινὰ καὶ νὰ κρίνῃ τὴν ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς καὶ χρήσεως αὐτῆς πηγάζουσαν βλάβην ἢ ὠφέλειαν, καὶ τώρα σὺ πατὴρ ὢν τῆς γραφῆς, ὑπὸ ἐμφύτου πρὸς τὸ ἔργον σου εὐνοίας ἐξέφερες περὶ αὐτῆς κρίσιν ἐναντίαν πρὸς τὴν πραγματικήν της ἀξίαν καὶ δύναμιν, διότι αὕτη ἡ ἐφεύρεσίς σου θέλει ἐμποιεῖν λήθην εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μαθόντων παραμελουμένης τῆς τοῦ μνημονικοῦ ἐνασκήσεως, ἐπειδὴ πεποιθότες εἰς τὴν γραφὴν ἀναμιμνήσκονται ἔξωθεν ὑπ' ἀλλοτρίων τύπων ἢ ὑπὸ τῶν γραπτῶν χαρακτήρων, ἀλλ' οὐχὶ ἔνδοθεν ἐξ ἰδίας αὐτῶν διανοητικῆς ἐνεργείας· δὲν ἐφεῦρες λοιπὸν βοηθητικὸν μέσον τῆς μνήμης, ἀλλὰ τῆς ἁπλῆς ὑπομνήσεως· καὶ παρέχεις εἰς τοὺς μαθητάς σου δόκησιν σοφίας, ὄχι ἀλήθειαν καὶ πραγματικότητα· διότι ἀναγνόντες πολλὰ ἄνευ ὁδηγίας διδασκάλου, θέλουσι λάβειν οἴησιν ὅτι εἶναι πολυμαθεῖς, ἐνῷ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀμαθεῖς, καὶ ἡ δοξοσοφία των θέλει τοὺς καταστήσειν δυσκοινωνήτους εἰς τὸν πρακτικὸν βίον.

Ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα ὁ Φαῖδρος ὑποδεικνύει ἀδιαφορίαν καὶ περιφρόνησιν τοῦ προεκτεθέντος διηγήματος, διότι εἶναι αἰγυπτιακὸν, πλαγίως ἐλέγχει αὐτὸν ὁ Σωκράτης λέγων, ὅτι οἱ παλαιοὶ ἄνθρωποι ἐπειδὴ δὲν ἦσαν σοφοὶ, ὡς ὑμεῖς οἱ νεώτεροι, δι' ἁπλοϊκότητα ἀπεδέχοντο μαντικοὺς λόγους ἀπὸ δρυὸς (1) καὶ ἀπὸ πέτρας, ἤρκει μόνον ἡ δρῦς καὶ ἡ πέτρα νὰ τοῖς ἔλεγον ἀληθῆ. Σὺ δὲ ἀπ' ἐναντίας ἐνδιαφέρεσαι νὰ πληροφορηθῇς τίς καὶ πόθεν εἶναι ὁ λαλῶν, καὶ δὲν περιορίζεσαι εἰς ταύτην μόνην τὴν ἔρευναν, ἂν οἱ λόγοι του ἦναι ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς.

Καὶ τῳόντι οἱ γραπτοὶ λόγοι εἰς οὐδὲν ἄλλο τι συντελοῦσιν εἰ μὴ μόνον εἰς τὸ νὰ ὑπομνιμνήσκωσι τὸν ἐπιστάμενον ἤδη τὰ πράγματα περὶ ὧν ἐκεῖνοι διαλαμβάνουσι· διότι ἡ γραφὴ ἔχει τὸ αὐτὸ ἔλλειμμα ὅπερ καὶ ἡ ζωγραφία. Καθάπερ τὰ ἔργα ταύτης ἵστανται μὲν ὡς ζῶντα, ἀλλ' ἐὰν τὰ ἐρωτήσῃς τι σιγῶσι μετὰ πολλῆς σοβαρότητος, οὕτω καὶ οἱ γραπτοὶ λόγοι ὅταν τοὺς ἀκούῃς, νομίζεις ὅτι λαλοῦσιν ὡς φρονοῦντές τι, ἀλλ' ἐὰν τοὺς ἐρωτήσῃς περὶ τῆς ἐννοίας τινὸς τῶν ἐν αὐτοῖς ἐμπεριεχομένων, ἀποκρίνονται τὸ αὐτὸ πάντοτε. Ὅταν δὲ ἅπαξ γραφῇ ὁ λόγος περιπίπτει ἀδιακρίτως εἰς τὰς χεῖρας τῶν τε ἐννοούντων αὐτὸν καὶ τῶν μὴ, καὶ ἀγνοεῖ πρὸς τίνας ὀφείλει νὰ λαλῇ καὶ πρὸς τίνας νὰ τηρῇ σιγήν. Παρεννοούμενος δὲ ἢ ἀδίκως ὀνειδισθεὶς, ἔχει πάντοτε ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ πατρός του, διότι αὐτὸς οὔτε ν' ἀντιστῇ οὔτε νὰ βοηθήσῃ ἑαυτὸν δύναται.

Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ γραπτοῦ ὑπάρχει καὶ ἄλλος λόγος, ἀδελφὸς τούτου γνήσιος, λόγος ζῶν καὶ ἔμψυχος, ὅστις γράφεται μετ' ἐπιστήμης εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ μανθάνοντος, οὗ τινος ὁ γραπτὸς δὲν εἶναι εἰμὴ εἰκὼν καὶ ὁμοίωμα. Ὁ ἔχων λοιπὸν τὴν ἐπιστήμην τῶν δικαίων καλῶν καὶ ἀγαθῶν δὲν θέλει ματαιοπονεῖν συγγράφων, ἐνῷ τὰ διὰ καλάμου καὶ μέλανος ἐπὶ τοῦ χάρτου γραφόμενα δὲν ἰσχύουσιν ἐπὶ τοσοῦτον πρὸς διδασκαλίαν καὶ ἐκπαίδευσιν, ὅσον ἡ ζῶσα φωνὴ τοῦ διδασκάλου, ἥτις καὶ τὰς ἀναφυομένας ἀπορίας δύναται νὰ λύσῃ, καὶ πρὸς διασάφησιν τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας συμβάλλει τὰ μέγιστα· ἀλλ' ἐάν ποτε συγγράφῃ, θέλει μόνον πράττειν τοῦτο χάριν ἁπλῆς διασκεδάσεως, θησαυρίζων ὑπομνήματα καὶ δι' ἑαυτὸν ἐὰν φθάσῃ εἰς τὸ γῆρας, ὅπερ ἐπιφέρει τοῦ μνημονικοῦ ἐξασθένησιν, καὶ διὰ τοὺς ἀκολουθοῦντας τὰ αὐτὰ ἴχνη, καὶ ὅταν οἱ ἄλλοι ἐντρυφῶσιν εἰς σύμπόσια καὶ εἰς ἑτέρας παραπλησίας ἡδονὰς, τότε ἐκεῖνος ἀντὶ τούτων τῶν ἀπολαύσεων θέλει διάγειν τὸν χρόνον παίζων μὲ τὰς συγγραφάς. Καὶ εἶναι μὲν εὐγενὴς ἡ περὶ ταύτας διατριβὴ, ἀλλ' ἔτι εὐγενεστέρα ἡ ἔντονος ἀσχολία καὶ προσπάθεια, ὅπως ἀφοῦ εὕρῃ τις ψυχὴν εὔκαρπον, φυτεύῃ καὶ σπείρῃ ἐν αὐτῇ διὰ τῆς διαλεκτικῆς τέχνης λόγους ἐπιστημονικοὺς, ἱκανοὺς νὰ βοηθῶσιν ἑαυτούς τε καὶ τὸν σπορέα αὐτῶν, λόγους γονίμους, οἵτινες βλαστάνοντες εἰς ἄλλας καρδίας, εἰς ἄλλους χαρακτῆρας φύουσιν ἄλλους τοιούτους λόγους διὰ τῆς διηνεκοῦς ἀναβλαστήσεως ἀπαθανατίζοντας τὸ πρῶτον σπέρμα καὶ εἰς τὸν ἔχοντα αὐτὸ χορηγοῦντας τὴν εὐδαιμονίαν ἐκείνην, ἥτις εἶναι ἡ μόνη ἐφικτὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Μετὰ τὰς Σωκρατικὰς ταύτας σκέψεις περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ προφορικοῦ καὶ γραπτοῦ λόγου, ἐπὶ τέλους ἕπεται βραχεῖά τις ἀνακεφαλαίωσις τῶν περὶ τῶν ἐντέχνως ἢ ἀτέχνως συντεταγμένων λόγων προεκτεθέντων, οἷς παρέσχε τὸ ἐνδόσιμον ἡ πρώτη ἐκείνη ἐπίκρισις τῆς συγγραφῆς τῶν λόγων τοῦ Λυσίου. Ὅθεν ἰδοὺ τὸ οὐσιωδέστερον αὐτῶν ἐξαγόμενον, ὅπερ διακρατοῦντες ἐν τῇ μνήμῃ δυνάμεθα κατόπιν ἀσφαλέστερον νὰ ἐργασθῶμεν ὅταν ἐπανακάμψωμεν εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Διαλόγου, πρὸς κριτικὴν αὐτοῦ ἔρευναν καὶ διασάφησιν.

Πρὶν ἢ γνωρίσῃ τις τὴν ἀληθῆ φύσιν ἑκάστου πράγματος, ἐπιλέγει ὁ Σωκράτης, περὶ οὗ πραγματεύεται εἴτε προφορικῶς εἴτε ἐγγράφως, καὶ γένηται ἱκανὸς νὰ δίδῃ περὶ αὐτοῦ γενικόν τινα ὁρισμὸν, καὶ μετὰ τὸν ὁρισμὸν νὰ τὸ διαιρῇ κατ' εἴδη μέχρι τοῦ

(1) Πέλιν τοῦ Δέλτα.

(2) Ὁ βασιλεὺς Θαμοῦς μετὰ ταῦτα ἀπεθεώθη, ὅστις εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν Ἀμοῦν ἢ Ἀμμοῦν, τὸν Θηβαῖον Δία. Ἡροδ. Β'. 42. Πλούτ. Ἰσ. καὶ Ὄσιρ, 9.

(1) Περὶ τῆς ἐν Δωδώνῃ Δρυὸς Παραβ. Ἡροδ. Β'. 52.

ἀδιαιρέτου· πρὶν ἢ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς καὶ ἀνευρίσκων τὸ εἶδος ἐκεῖνο τοῦ λόγου ὅπερ ἁρμόττει εἰς ἕκαστον εἶδος ψυχῆς καταστῇ ἱκανὸς ὅπως διατάττῃ τὸν λόγον κατὰ τοὺς διαφόρους χαρακτῆρας καὶ τὰς διαθέσεις τῶν πρὸς οὓς ἀποτείνεται, πρὶν ἢ γυμνασθῇ εἰς πάντα ταῦτα, εἶναι ἀδύνατον νὰ μεταχειρισθῇ εὐστόχως τὴν τέχνην τοῦ λόγου εἴτε διὰ νὰ διδάξῃ, εἴτε διὰ νὰ πείσῃ. Περὶ δὲ τοῦ προταθέντος ζητήματος ἂν φέρῃ δόξαν ἢ ὄνειδος, τὸ ν' ἀπαγγείλῃ τις καὶ νὰ συγγράφῃ λόγους, ἀρκοῦσι τὰ λεχθέντα ὀλίγον ἀνωτέρω, διατυπωθείσης οὕτω πως τῆς λύσεως αὐτοῦ, ὅτι ἐὰν οἱ συντάττοντες εἴτε ἴδια συγγράμματα, ὡς π. χ. ὁ Λυσίας, εἴτε πολιτικά, ὡς οἱ νομοθέται, (διότι καὶ τί ἄλλο εἶναι οἱ νόμοι ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη, ἢ πολιτικὰ συγγράμματα) ἐὰν, λέγω, νομίζωσιν ὅτι ἐφιλοτέχνησαν αὐτὰ μετὰ πολλῆς στερρότητος καὶ σαφηνείας, ἐνῷ ἐν αὐτοῖς λείπει ἡ γνῶσις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, καθίστανται ἐν πράγματι καὶ ἀληθείᾳ ἐπονείδιστοι, καὶ ἂν ὁ σύμπας ὄχλος τοὺς χειροκροτῇ. Ὅστις ὅμως φρονεῖ ὅτι οἱ καλήτεροι ἐκ τῶν γραπτῶν λόγων δὲν εἶναι εἰμὴ ἁπλοῦν μέσον ὑπομνήσεως, διὰ τοὺς προειδότας ἤδη τὸ πρᾶγμα, καὶ ὅτι μόνοι οἱ ἀπαγγελλόμενοι χάριν διδασκαλίας καὶ μαθήσεως οἱ τῳόντι ἐν τῇ ψυχῇ ἐγχαραττόμενοι, οἵτινες πραγματεύονται περὶ δικαίου καὶ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, μόνοι οὗτοι συνδυάζουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἐναργὲς, τὸ τέλεον καὶ τὸ σπουδαῖον, καὶ ὅτι οἱ τοιοῦτοι λόγοι εἶναι γνήσιοι υἱοὶ τοῦ πατρός των, πρῶτον μὲν οἱ ὑπ' αὐτοῦ γεννηθέντες, ἔπειτα ὅσοι ὄντες ἔκγονοι καὶ ἀδελφοὶ τούτων γεννῶνται ἐν ταῖς ψυχαῖς ἄλλων μὲ τρόπον γνήσιον, οὗτος ὁ τὰ τοιαῦτα φρονῶν εἶναι ὁ ἀνὴρ ὃν ἐγὼ καὶ σὺ, ὦ Φαῖδρε, ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὡς παράδειγμα πρὸς ἀπομίμησιν.

Μέλλων δὲ ἤδη ὁ Σωκράτης ν' ἀποχωρισθῇ τοῦ Φαίδρου παραγγέλλει εἰς τοῦτον ἵνα πορευθεὶς εἴπῃ εἰς τὸν Λυσίαν καὶ τοὺς ἄλλους λογογράφους, καὶ εἰς τὸν Ὅμηρον καὶ τοὺς ἄλλους ποιητὰς λυρικούς τε καὶ μὴ, καὶ τοὺς συγγράψαντας πολιτικοὺς λόγους ὑπὸ τὸ ὄνομα νόμους, ὅτι ἄν τις αὐτῶν κάτοχος ὢν τῆς ἀληθείας εἶναι ἱκανὸς νὰ ὑπερασπίζῃ τὰ ὑπ' αὐτοῦ συγγραφέντα καὶ νὰ δίδῃ λόγον τῶν ἐννοιῶν των καὶ ἀγορεύων ν' ἀποδεικνύῃ μικροῦ λόγου ἄξια τὰ γεγραμμένα, οὗτος δὲν πρέπει ν' ἀποκαλῆται λογογράφος, ἢ ποιητὴς, ἢ νομοθέτης ἀλλ' ἀποδοτέον αὐτῷ ἄλλην τινὰ ἐπωνυμίαν, καταλληλοτέραν εἰς τὸ εἶδος τῶν σπουδαίων ἀσχολιῶν του. Πλὴν ἡ μὲν τοῦ σοφοῦ ἐπωνυμία μοὶ φαίνεται ὅτι εἶναι ὑπεράνθρωπος, ἐμπρέπουσα εἰς τὸν Θεὸν μόνον, ἡ δὲ τοῦ φιλοσόφου, ἢ ἄλλη τις ἀνάλογος μᾶλλον ἁρμόζει καὶ συνάδει πρὸς τὸν χαρακτῆρά του. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ὁ μὴ ἔχων ἐκ τοῦ προχείρου νὰ φέρῃ εἰς φῶς ἄλλο τι σπουδαιότερον τῶν ὅσα συνέθηκεν ἢ συνέγραψε, καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον βασανίζων τὸν νοῦν του εἰς ἐπιδιορθώσεις αὐτῶν καὶ προσθαφαιρέσεις, δικαίως πρέπει νὰ ἐπονομάζηται ποιητὴς ἢ λόγων συγγραφεὺς ἢ νομογράφος. Μὴν ἀμελήσῃς λοιπὸν, ὦ Φαῖδρε, λέγει ὁ Σωκράτης, νὰ παραγγείλῃς ταῦτα εἰς τὸν Λυσίαν τὸν ἑταῖρόν σου, προτρέπων αὐτὸν ὅπως συγκιρνᾷ τὴν ῥητορικὴν μετὰ τῆς φιλοσοφίας. Συνάμα δὲ ἐκφράζει καὶ τὸ προαίσθημά του περὶ τοῦ νέου Ἰσοκράτους διαδηλῶν ὅτι, καθ' ὅσον δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τῶν ἐμφύτων πλεονεκτημάτων τοῦ τε νοὸς καὶ τῆς καρδίας του, θαῤῥεῖ περὶ αὐτοῦ ὅτι προϊούσης τῆς ἡλικίας, οὐ μόνον περὶ αὐτοὺς τοὺς λόγους, εἰς οὓς νῦν ἀσχολεῖται τοσοῦτον θέλει ὑπερβῆν τοὺς ὁμοτέχνους του, ὥστε νὰ θεωρῶνται ὡς παῖδες πρὸς αὐτὸν παραβαλλόμενοι, ἀλλὰ καὶ θειοτέρα τις ὁρμὴ φύσει ἐνυπάρχει εἰς τὴν διάνοιαν τούτου ταῦ νέου ῥοπή τις πρὸς τὴν φιλοσοφίαν.

Ἐν τέλει δὲ ἐπισφραγίζεται ὁ Διάλογος διὰ τῆς ἐφεξῆς ἐμφαντικῆς εὐχῆς ἣν ὁ Σωκράτης, πρὶν ἢ ἀπέλθῃ, ἀπευθύνει πρὸς τὸν Πᾶνα καὶ τοὺς ἄλλους ἐπιτοπίους θεούς. Ὦ φίλε Πᾶν καὶ ἄλλοι θεοὶ ὅσοι ἐνταῦθα λατρεύεσθε, χαρίσατέ μοι τὴν ἐνδόμυχον τῆς ψυχῆς καλλονήν· τὰ δὲ ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ, ὅσα ἔχω εἴθε νὰ ἦναι εἰς ἁρμονίαν πρὸς τὰ ἐσωτερικά μου· μόνον δὲ τὸν σοφὸν νὰ νομίζω πλούσιον, καὶ νὰ ἔχω τοσοῦτον πλῆθος χρυσοῦ ὅσον ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ἀνάγκας ἀνδρὸς σώφρονος.

(*Ἕπεται συνέχεια.*)

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΜΙΚΤΑ.

ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ.

Αἱ *παροιμίαι* εἰσὶν ἡ ἠθικὴ καὶ πρακτικὴ τοῦ λαοῦ φιλοσοφία, συντόμως καὶ ἁπλοϊκῶς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δ' ἀλληγορικῶς ἐκπεφρασμένη, ἤ, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη [1]), «παλαιᾶς φιλοσοφίας ἐγκαταλείμματα, περισωθέντα διὰ συντομίαν καὶ δεξιότητα» [2])· διὰ τοῦτο καὶ οἱ Γάλλοι sagesse des nations καταλληλότατα ὠνόμασαν τὰς παροιμίας [1]).

Αἱ τοῦ λαοῦ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ὑπὸ δύο ἐπόψεις εἰσὶν ἄξιαι μελέτης· καὶ ὡς δηλοῦσαι τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ κατάστασιν καὶ τὸ πνεῦμά του ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐκφράσεως, καὶ διότι αἱ πλείονες εἰσὶ τρίμματα ἐκ τῶν παροιμιῶν ἢ διαφόρων φιλοσοφικῶν ἀξιωμάτων τῶν ἀρχαίων, δι' ἃ πολλοὶ τῶν ἡμετέρων καί τινες τῶν ξένων συνέλεξαν δημώδεις ἑλληνικὰς παροιμίας. Ἐκ τῶν συλλογῶν τούτων πρώτη εἶναι ἡ τοῦ σοφοῦ Κορακῆ, ὅστις σποράδην ἐν τοῖς Ἀτάκτοις [2]) καὶ ἐν τοῖς διαφόροις αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς σημειώσεσιν [3]) ἐδημοσίευσε παροιμίας οὐκ ὀλίγας [4]), ἡ τοῦ Νέγρη, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Dictionary of modern Greek proverbs» (Λονδῖνον 1861), ἡ *Συλλογὴ Ἑλληνικῶν παροιμιῶν*, ὑπὸ Μανιάρη (Τεργέστη, 1831), ἡ τοῦ κ. Βενιζέλου τυπωθεῖσα δίς, τὸ πρῶτον μὲν ἐν Ἀθήναις, ἐσχάτως δὲ ἐν Ἑρμουπόλει μετὰ πλείστων προσθηκῶν, ἡ τοῦ Κ. Βερέτα (Ἀθῆν. 1860), τὸ *Παροιμιαστήριον, ἢ συλλογὴ ἠπειρωτικῶν παροιμιῶν* τοῦ Κ. Π. Ἀραβαντινοῦ (1862). Εἰς ταύτας πρέπει νὰ καταριθμήσωμεν καὶ τὰς τοῦ Κ. Ι. Δεκιγάλλα συλλογὰς, ἐν τῇ *Πανδώρᾳ* [5]), καὶ ἐν τῇ *Γενικῇ Στατιστικῇ τῆς νήσου Θήρας* (Ἑρμουπ. 1850), ἐν ᾗ, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἐκδότης ἐν τῇ *Πανδώρᾳ* ὁμολογεῖ, μετεβλήθη τὸ λεκτικὸν ἐξ ἀβελτηρίας τοῦ τυπογράφου [6]), τὴν τοῦ Κ. Σκ. Βοζαντίου ἐν τῷ Ἁπλοελληνικῷ, Γαλλοελληνικῷ καὶ Ἑλληνογαλλικῷ λεξικῷ, τὴν ἐν τοῖς Mélanges Neohelléniques (Ἀθῆν. 1856) τοῦ Κ. Μ. Βρετοῦ, ὅστις τὰς ὀλίγας παροιμίας του ἐδανείσθη παρὰ τῆς τοῦ Κ. Βενιζέλου συλλογῆς.

Ὑπὸ τὴν δευτέραν ἔποψιν θὰ ἐξετάσωμεν τὰς δημώδεις τῶν Ἑλλήνων παροιμίας, μάλιστα καθ' ὅσον ἐξήχθησαν ἐκ χωρίων ἀρχαίων συγγραφέων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ χριστιανικὴ φιλοσοφία ἐπενήργησε τὰ μέγιστα ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων, καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ γνωμικὰ καὶ ἀξιώματα τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης καὶ τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας μετηνέχθησαν εἰς τὰς δημώδεις ταύτας παροιμίας [1]), θὰ προσπαθήσωμεν ὅσον ἔνεστιν ἵνα καὶ ταύτας, ἀκριβέστερον καταγράψωμεν, ἀφ' οὗ μάλιστα ἀποτελοῦσι τὸ κυριώτερον τῶν παροιμιῶν μέρος.

1) Τὰ πολλὰ Κύρι' ἐλέησον κι' ὁ Θεὸς τὰ βαργεστάει.—Πρβλ. Εὐρ. Ὀρέστ. 696 καὶ 1163.

«Μισεῖ γὰρ θεὸς τὰς ἄγαν προθυμίας
Μισοῦσι δ' ἀστοί . . . .»

Ὡσαύτως καὶ Ἰφιγ. Αὐλ. 968.

«Αἰνούμενοι γὰρ οἱ 'γαθοὶ τρόπον τινὰ
Μισοῦσι τοὺς αἰνοῦντας, ἢν αἰνῶσ' ἄγαν.»

2) Βρωμᾷ ὁ βριὸς κ' ἡ τύχη του, βρωμοῦν καὶ τὰ καλά του.—Πρβλ. Σοφ. Μηδ. 617.

«Κακοῦ γὰρ ἀνδρὸς δῶρ' ὄνησιν οὐκ ἔχει.»

Καὶ Σοφ. Αἴας Μαστιγοφ. 665 καὶ 1029 κε.

«Ἐχθρῶν δῶρ' ἄδωρα κοὐκ ὀνήσιμα.»

Καὶ Virg. Aen. 11,49.

« - . . . timeo Danaos et dona ferentes »

3) Ὅταν τἄτρωγες μὲ τὴ μουρχοῦτα
Δὲν τὰ συλλογόσουν τοῦτα. — Πρβλ. Εὐριπ. Βακχ. 1298.

«Ὀψ' ἐμάθεθ' ἡμᾶς· ὅτε δ' ἐχρῆν, οὐκ ἤδετε.»

4) Ἄλλα 'ς τὰ χείλη καὶ ἄλλα 'ς τὴν καρδιά.—Βλ. Εὐρ. Ἱππολ. 609.

«Ἡ μὲν γλῶσσ' ὠμόμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.»

5) Σὲ πλούσιο σπῆτι τὸ παιδί σου βάλε καὶ προῖκα μὴ γυρεύεις (Πανδ. Γ'. σ. 321 ἀρ. 43). Ὅλως ὅμως ἐναντίαν τούτου γνώμην εἶχον οἱ ἀρχαῖοι. Ὁ Εὐριπίδης ἐν τῷ Ῥήσῳ 468 λέγει·

«Οὐκ ἐξ ἐμαυτοῦ μειζόνων γαμεῖν θέλω.»

Καὶ ἀλλαχοῦ (Ἠλεκτρ. 1104. κε).

«Ὅστις δὲ πλοῦτον ἢ ὑγένειαν εἰσιδὼν
Γαμεῖ πονηράν, μωρός ἐστι· μωρὰ γὰρ
Μεγάλαν ἀμείνω σώφρον' ἐν δόμοις λέχη.»

---

[1]) Ὁ Ἀριστοτέλης, κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, συνέγραψε συλλογὴν παροιμιῶν μὴ σωζομένην (Διογ. Λαερτ. 26. Β. Δριγ. 45 β. Θεοφρ.—Ἀθήν. ΙΕ, σ. 761).

[2]) Τὸ ἔμμετρον τῶν παροιμιῶν χρησιμεύει εἰς τὴν εὐκολωτέραν αὐτῶν ἀπομνημόνευσιν· διὸ καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ὅταν εἰσάτι ἡ γραφὴ δὲν ἦτο γνωστὴ, ἐμελλοποίουν τοὺς νόμους (Ἀριστ. Πρεβλ. ιθ'. 28.)

[1]) Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἐβράβευσε διὰ χρυσοῦ Νομισματοσήμου τὸν Κ. F. Denys, διὰ τὸ σύγγραμμά του β ρ α χ μ ὰ ν π ε ρ ι η γ η τ α ἰ, ἐν ᾧ συνέλλεξε πλείστας παροιμίας διαφόρων ἐθνῶν. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ μόνον 8—4 καλεῖ ἑλληνικὰς ὁ συγγραφεὺς, ἐν ᾧ αἱ πλεῖσται τῶν προηγουμένων τουρκικῶν εἰσὶ τοιαῦται.

[2]) Ἴδε τὸν πίνακα τῶν ἐν τοῖς Ἀτάκτοις δημοσιευθεισῶν παροιμιῶν ἐν τῷ Β'. μέρει τοῦ ΙΕ' τόμου σ. 336—367.

[3]) Αὗται μὲ τὰς τῶν Ἀτάκτων ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ Ἀποθήκῃ τῶν ὠφελίμων γνώσεων Τομ. Α'. κε.

[4]) Πόσον ἀξίας λόγου ἐθεώρει τὰς Παροιμίας καὶ τὴν συλλογὴν αὐτῶν ὁ Κοραῆς μαρτυρεῖ ἡ πρὸς τὸν Ν. Βάμβαν ἐπιστολὴ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ ἀ. ἀπανθίσματι τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κοραῆ, τῷ ἐκδοθέντι ὑπὸ Ι. Ῥώτα.

[5]) Τόμ. Γ'. σ. 320 κε.

[6]) «Μὴ περιοριζόμενος ὁ βυζαντινὸς εἰς τὸ νὰ ζητήσῃ τὴν ἄδειαν ὅτι θὰ παρεμβάλῃ χωρίον τι δημῶδες εἰς τὸ κείμενόν του, φροντίζει προσέτι τὸ ταλαίπωρον χωρίον αὐτὸ νὰ τὸ κτενίσῃ ὀλίγον ἢ πολύ, ἤγουν νὰ τὸ καθαρίσῃ ἀπό τινων παρ' αὐτοῦ νομιζομένων βαρβαρισμῶν . . . . Τοιαύτην ἀχάριστον toilette σήμερον ἔτι ποιοῦμεν καὶ ἡμεῖς οἱ λογιώτατοι εἰς τὰς παροιμίας τῆς συνηθείας, εἴς τινα ἀποφθεγματικὰ ῥητὰ, ὅταν καταδεχθῶμεν νὰ τὰ ἀναφέρωμεν (μάρτυς ὁ Ἀθηναῖος συνεραστὴς δημωδῶν παροιμιῶν). Ὅθεν ἡ κακοζηλία προδίδεται.» (Σπ. Ζαμπ. ἐν Π α ν δ ώ ρ ᾳ Τόμ. Ζ'. σ. 388.) Τὴν τοιαύτην μεταβολὴν τοῦ λεκτικοῦ μετεχειρίσθη καὶ ὁ κριτικώτατος Κοραῆς, καὶ ὁ Κ. Βενιζέλος. Παρατηροῦμεν δὲ καὶ αὖθις (ὅρα καὶ Πανδ. ΙΗ'. φυλ. 468) ὅτι ἡ τοιαύτη μεταβολὴ καὶ τὴν ἀφέλειαν καὶ τὴν ἁπλοϊκότητα τῆς φράσεως ἀφαιρεῖ, καὶ καθιστᾷ αὐτὴν οἱονεὶ τερατῶδες ἔκτρωμα ταλαντευόμενον μεταξὺ τῆς δημώδους καὶ τῆς καθαρευούσης.

[1]) Πολλαὶ παροιμοιώδεις ἐκφράσεις ἐλήφθησαν ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν παρεννοηθεῖσαι ἔλαβον ἄλλην σημασίαν. Τοιαῦται παραδείγματος χάριν εἶναι τὸ — ἀ ν ά σ τ α σ ὁ Θ ε ὸ ς (σημαῖνον μεγάλην ταραχὴν)— ζ ω ὴ ν χ α ρ ι σ ά μ ε ν ο ς—κλπ. Ἐδημοσιεύθησαν δὲ πολλαὶ τούτων ἐν τῇ Π ε ρ ὶ τ ῶ ν π ρ ο γ ε ν ε σ τ έ ρ ω ν Ἑ λ λ η ν ι κ ῶ ν σ χ ο λ ε ί ω ν διατριβῇ τοῦ Κ. Γ. Γ. Παπαδοπούλου (Πανδ. Η'. σ. 175) καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς 6' ἐκδόσεως (1867) τῆς συλλογῆς τῶν δημωδῶν παροιμιῶν τοῦ Κ. Βενιζέλου.

Γνωστοτάτη δὲ καὶ ἡ Πυθαγόρειος παρηγορία «Τὴν κατὰ σαυτὸν ἕλα.»

6) Τ' ἔχει νὰ κάμῃ ὁ στραβὸς μὲ τὸν καθρέφτη;— Ἐπὶ ἀσυμβιβάστων πραγμάτων. Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον τὴν παροιμίαν «Τί κοινὸν κυνὶ καὶ βαλανείῳ;» Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (Θεσμοφορ. 137).

« . . . . . τί βάρβιτος
μέλει κροκωτῷ; τί δὲ λύρα κεκρυφάλῳ;
τί λήκυθος καὶ στρόφιον; ὡς οὐ ξύμφορον.
Τίς δαὶ κατόπτρου καὶ ξίφους κοινωνία;»

7) Τὰ πεθύμαες, τὰ ἠῦρες.—Πρβλ. Ἀριστοφ. Νεφ. 435.

«Τεύξει τοίνυν ὧν ἱμείρεις.»

Καὶ (αὐτ. 181 κε)

«Οἶμαι γὰρ αὐτὸν αὐτίχ' εὑρήσειν ὅπερ
Πάλαι ποτ' ἐζήτεις . . . .»

8) Οἱ καιροὶ δὲν καρτεροῦν. (Παρ. Βεν. σ. 74 ἀρ. 20) Βλ. Θουκ. Α'. 142. «Τοῦ πολέμου οἱ καιροὶ οὐ μενετοί·» καὶ Ἀριστοφ. Πλουτ. 225.

« . . . . . ὁ καιρὸς οὐχὶ μέλλειν·
ἀλλ' ἐστ' ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀκμῆς. . . .»

9) Ἤθελα νὰ σὲ φιλήσω, μὰ βρωμᾷ τὸ στόμα σου. — Βλ. Θεόκρ. Κ'. 1. κε.

«Εὐνείκα μ' ἐγέλασσε θέλοντά μιν ἀδὺ φιλῆσαι,
Καὶ μ' ἐπικερτομέουσα τάδ' ἔννεπεν· ἔρρ' ἀπ' ἐμεῖο.
Βουκόλος ἂν ἐθέλεις με κύσαι τάλαν; οὐ μεμάθηκα
ἀγροίκως φιλέειν, ἀλλ' ἀστικὰ χείλεα θλίβειν.
Μὴ τύγέ μευ κύσσης τὸ καλὸν στόμα μηδ' ἐν ὀνείροις.
οἷα βλέπεις . . . . . .
Χείλεά τοι νοσέοντι, χέρες δέ τοι, ἐντὶ [μέλαιναι,
Καὶ κακὸν ἐξόσδεις· ἀπ' ἐμεῦ φύγε μή με [μολύνῃς.»

10) Ὁ μπροστινὸς τοῦ πισινοῦ γιοφύρι (Παρ. Βεν. σ. 124). Οὕτως εἶπε καὶ ὁ Βακχυλίδης (Ε'σ. 58 Τχν.

«Ἕτερος δ' ἐξ ἑτέρου σοφὸς
Τότε πάλαι, τό τε νῦν.»

Βλ. καὶ Αἰσώπου μῦθον 38 καὶ τὸ ἐπιμύθιον αὐτοῦ· «Σωφρονισμοὶ γίνονται τοῖς ἀνθρώποις τὰ τῶν πάλαι δυστυχήματα.»

11) Τῶν φρονίμων τὰ παιδιὰ, πρὶν πεινάσουν μαγερεύουν· — Εἶπε καὶ ὁ Πιττακός.

«Συνετῶν ἐστὶν ἀνδρῶν
Πρὶν γενέσθαι τὰ δυσχερῆ
Προνοῆσαι, ὅπως μὴ γένηται» (Anacr. Carm. p. 60 Τχνζ.) Βλ. καὶ Αἰσωπ. Μυθ. 4. Πρβλ. καὶ Ματθ. ΚΕ.

12) Ἐχθρὸ καὶ φθονερὸ τὸ μάτι τῶν γειτόνων. (Παρ. Βεν. σ. 37.) Βλ. Ἡσιόδ. Ἔργ. καὶ Ἡμ. 23 κε.

« . . . ζηλοῖ δέ τε γείτονα γείτων
εἰς ἄφενον σπεύδοντ'· ἀγαθὴ δ' ἔρις ἥ δε βροτοῖσι.
Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει καὶ τέκτονι τέκτων,
Καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, καὶ ἀοιδὸς ἀοιδῷ.»

13) Τὰ πολλὰ τιμοῦν τὸν ἄνδρα, καὶ τὰ λίγα τὴν γυναῖκα.—Τὴν αὐτὴν δόξαν εἶχον καὶ οἱ ἀρχαῖοι· Κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους τὸ κυριώτερον τοῦ ἡγεμόνος προτέρημα ἦτο

«Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων»
(Ἰλ. Ι. 443).

Ὁ δὲ Νέστωρ ἐπαινεῖται διὰ τὸ προτέρημά του, δι' ὃ λιγὺς Πυλίων ἀγορητὴς καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου (Ἰλιαδ. Α. 248. Δ. 293) ἐξ ἐναντίας δὲ ὁ Σοφοκλῆς ἐκήρυττε διὰ τὰς γυναῖκας ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὅτι

«. . . . Γύναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει.» (Σοφ. Αἴ. 293.)

Τὸ δὲ ὑβριστικὸν ἐπίθετον φλυάρου γυναικὸς γλωσσοκοπάνα συμφωνεῖ πρὸς τὴν παροιμίαν.

14) Ὅποιος ζῇ μ' ἐλπίδας ἀποθαίνει μὲ ἀνέμους. —Βλ. Σοφ. Αἴ. 487.

«Οὐκ ἂν πριαίμην οὐδενὸς λόγου βροτὸν·
ὅστις κεναῖσιν ἐλπίσιν θερμαίνεται.»

Πρβλ. καὶ Αἰλ. Ποικ. Ἱστ. ΙΓ'. 29. «Ἔλεγεν ὁ Πλάτων τὰς ἐλπίδας ἐγρηγορότων ἀνθρώπων ὀνείρους εἶναι.»

15) Τὰ παθήματα μαθήματα.—Βλ. Ἡσιόδ. Ἔργ. καὶ Ἡμ. 276.

« . . . . παθὼν δέ τε νήπιος ἔγνω.»

Βλ. καὶ Αἰσωπ. Μυθ. 49 καὶ τὸ ἐπιμύθιον αὐτοῦ· «Τὰ παθήματα τοῖς ἀνθρώποις μαθήματα γίνεται.»

16) Δάσκαλε ποῦ δίδασκες καὶ νόμον δὲν ἐκράτηγες. —Βλ. Μυθ. Αἰσωπ. 300. Βλ. καὶ Παῦλ. Πρὸς Ῥωμ. Β'. 21. «Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις;» Καὶ αὐτ. 13· «Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται.» Πρβλ. Ματθ. Ζ'. 24, ΚΓ'. 3. Λουκ. ς'. 56—48. Ἰακωβ. Α'. 22 κέ. «Γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγου, καὶ μὴ μόνον ἀκροαταὶ, παραλογιζόμενοι ἑαυτούς.» Ἔπιθι καὶ Αἰλιαν. Ποικ. Ἱστ. ΙΔ'. 20· «Συβαρίτης ἀνὴρ παιδαγωγὸς (καὶ γὰρ οὖν μετὰ τῶν ἄλλων Συβαριτῶν καὶ αὐτοὶ ἐτρύφων), τοῦ παιδὸς, ὃν ἦγε διὰ τῆς ὁδοῦ, ἰσχάδι περιτυχόντος καὶ ἀνελομένου, ἐπέπληξεν αὐτῷ ἰσχυρότατα· γελοιότατα δὲ αὐτὸς τὸ εὕρημα παρὰ τοῦ παιδὸς ἁρπάσας κατέφαγεν». Καὶ Πλουτ. Περὶ τοῦ πῶς ἄν τις ὑπ' ἐχθρῶν ὠφελεῖτο, γ'.

17) Ὅ,τι δὲν ἀπόθεσες μὴ τὸ σηκώσῃς. — Βλ. Αἰολ. Ποικ. Ἱστ. Δ'. Ι. «Βύβλιος ἀνὴρ ἐν ὁδῷ περιτυχὼν οὐδὲν, ὧν μὴ κατέθετο ἀναιρεῖται· οὐ γὰρ ἡγεῖται τὸ τοιοῦτον εὕρημα, ἀλλὰ ἀδίκημα.»

18) Ἂν δὲν ἐμοιάζαμε, δὲ συμπεθεριάζαμε. — Βλ. Αἰσωπ. Μυθ. 12 καὶ τὸ ἐπίμυθ. αὐτοῦ «Πᾶν τὸ ἀνόμοιον ἀκοινώνητον.»

19) Κατὰ μάνα, κατὰ τάτα, τὸ παιδὶ κ' ἡ θυγατέρα. — Βλ. Ἰσοκ. Δημόν. 3. «Αἰσχρὸν τοὺς μὲν γραφεῖς ἀπεικάζειν τα καλὰ τῶν ζώων, τοὺς δὲ παῖδας μὴ μιμεῖσθαι τοὺς σπουδαίους τῶν γονέων.»

20) Μ' ὅπιον δάσκαλον καθίσεις τέτοια γράμματα θὰ μάθῃς. — Τὴν αὐτὴν γνώμην ἐξέφρασε καὶ ὁ Χρυσόστομος. «Οἷς δέ τις ὁμιλεῖ συνεχῶς, τούτοις ἀφομοιοῦται τὸ ἦθος.» Καὶ ὁ Σολομῶν (Παροιμ. ΙΓ'. 20) «Συμπορευόμενος σοφοῖς σοφὸς ἔσται.» Βλ. καὶ

Σοφ. Ἰησοῦ Υἱοῦ Σειράχ. ς'. 14, Η' 8 κε, ΛΖ'. 15. Βλ. καὶ Πλουτάρχου περὶ παίδων ἀγωγῆς 3. «Καὶ οἱ παροιμιαζόμενοι δέ φασιν, οὐκ ἀπὸ τρόπου λέγοντες, ὅτι, ἂν χωλῷ παροικήσῃς ὑποσκάζειν μαθήσῃ.»

21) Τὸ παιδάκι σου καὶ τὸ σκυλλάκι σου ὅπως τὸ μάθῃς ἐξ ἀρχῆς. — Ὡραία παιδαγωγικὴ συμβουλὴ, ἣν παραγγέλλει καὶ ὁ Φωκυλίδης (Παρὰ Πλουτ. π. παίδων ἀγωγῆς 3)

«Παῖδ' ἔτ' ἐόντα χρεὼν δὴ καλὰ διδασκέμεν ἔργα.»

διότι κατὰ τὸν Χρυσόστομον «Ἡ συνήθεια τῶν ἁμαρτημάτων ἐπὶ τὸ χεῖρον ἄγει τὴν ἐμπεσοῦσαν ψυχήν.» Ὁ Πλούταρχος (ἔνθ. ἀνωτ. 2) καί τινες ἄλλοι τῶν ἀρχαίων συγγραφέων [1]) ἀναφέρουσι διήγημά τι περὶ τοῦ Λυκούργου, ὅστις ἐμπράκτως ἀπέδειξεν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας πόσην ἐπιῤῥοὴν ἔχει ἡ ἀνατροφὴ ἐπὶ τῶν ἠθῶν.

22) Κάλλιο λάχανα μ' εἰρήνη, παρὰ ζάχαρι μὲ γκρήνια. — «Κάλλιο ξερὸ ψωμὶ μὲ ἡσυχία, παρὰ τραπέζι μὲ μελαγχολία. (Παροιμ. Βεν. π. 52) Ὅρ. Παροιμ. Σολομ. ΙΕ, 7. «Κρείσσων ξενισμὸς λαχάνων πρὸς φιλίαν καὶ χάριν, ἢ παράθεσις μόσχου μετ' ἔχθρας. — Καὶ (αὐτ. ΙΖ, 1.) «Κρείσσων ψωμὸς μεθ' ἡδονῆς ἐν εἰρήνῃ, ἢ οἶκος πλήρης πολλῶν ἀγαθῶν καὶ ἀδίκων θυμάτων μετὰ μάχης.»

23) Φίλε μου 'ς τὴν ἀνάγκη μου, κ' ἐχθρέ μου 'ς τὴ χαρά μου. — Ἰσοκρ. πρὸς Δημόν. 4. «Δοκίμαζε τοὺς φίλους ἔκ τε τῆς περὶ τὸν βίον ἀτυχίας, καὶ τῆς ἐν τοῖς κινδύνοις κοινωνίας. Τὸ μὲν γὰρ χρυσίον ἐν τῷ πῦρ δοκιμάζομεν, τοὺς δὲ φίλους ἐν ταῖς ἀτυχίαις διαγιγνώσκομεν.»

24) Κόρακας κοράκου μάτι δὲν εὐγάζει.— «Πᾶν ζῶον ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον αὐτοῦ.» (Σειράχ, ΙΓ' 15.)

25) Ἡ γλῶσσα κόκκαλα δὲν ἔχει, καὶ κόκκαλα τσακίζει.—Οὕτως εἶπε καὶ ὁ Σολομὼν (παροιμ. ΚΕ. 15 «Γλῶσσα μαλακὴ συντρίβει ὀστᾶ.»

26) Τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα. — Παροιμιώδης ἔκφρασις ἐπὶ ἀδυνάτων· *ὀρνίθων γάλα*. Ἐπὶ τοιαύτης σημασίας εἶπε καὶ ὁ Ἀριστοφάνης (Σφηκ. 508.)

27 Ἔχεις γρόσια, Ἔχεις φλωριά;
Ἔχεις γλῶσσα. Ἔχεις θωριά.

Πρβλ. Εὐριπ. Φοιν. 449.

«Τὰ χρήματ' ἀνθρώποισι τιμιώτατα
Δύναμίν τε πλείστην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἔχει.»

28) Ἀνεμομαζώματα, διαβολοσκορπίσματα. — Παροιμία δηλοῦσα ὅτι τὰ ἀδίκως ἀποκτώμενα ταχέως ἐξαφανίζονται. Οὕτως ἐκφράζεται ἡ Ἠλέκτρα παρ' Εὐριπίδῃ (Ἠλεκτρ. 948.)

«Ὁ δ' ἄλβος ἄδικος καὶ μετὰ σκαιῶν ξυνὼν
ἐξέπτατ' οἴκων, σμικρὸν ἀνθήσας χρόνον.»

[1]) Νικολ. Δαμασκ. Ἱστορ. σ. 266—267. Τχνζ. — Σουιδ. λ. Λυκοῦργος.

Ἰδοὺ δὲ τί λέγει ὁ Χρυσόστομος περὶ τοῦ πλούτου ἐν γένει· «Τί δὲ ὅλως καὶ ὁ πλοῦτός ἐστιν; σκιὰ ἀδρανὴς, καπνὸς διαλυόμενος, ἄνθος χόρτου, μᾶλλον δὲ καὶ ἄνθους εὐτελέστερος . . . » (Τομ. Η' σ. 194.)

29) Τὸν βουτηκτὴ μὴ τὸν χαίρεσαι ὅταν βουτάῃ, παρὰ ὅταν ἐβγαίνῃ. — Τὰ στερνὰ νικοῦν τὰ πρῶτα.—Τοιαύτη καὶ ἡ γνωστὴ τοῦ Σόλωνος πρὸς τὸν Κροῖσον ἀπάντησις· «Ὁ ζῶντος ἔτι καὶ κινδυνεύοντος ἐν τῷ βίῳ μακαρισμὸς, ὥσπερ ἀγωνιζομένου κήρυγμα καὶ στέφανος, ἐστὶν ἀβέβαιος καὶ ἄκυρος.» (Πλουτ. Σολ. ΚΖ' σ. 94) — Βλ. καὶ Εὐριπ. Ἡλ. 359 ΚΕ.

«Μή μοι τὸ πρῶτον βῆμ' ἐὰν δράμῃ καλῶς
Νικᾷν δοκείτω τὴν δίκην, πρὶν ἂν πέρας
Γραμμῆς ἵκηται καὶ τέλος κάμψῃ βίου.»

Πρβλ. καὶ Σοφοκλ. Τραχιν. ΚΕ.

«Λόγος μὲν ἔστ' ἀρχαῖος ἀνθρώπων φανεὶς
Ὡς οὐκ ἂν αἰῶν' ἐκμάθοις βροτῶν, πρὶν ἂν
θάνῃ τις, οὔτ' εἰ χρηστὸς οὔτ' εἴτῳ κακός.»
(Βλ. καὶ Σοφ. Οἰδιπ. Τυραν. 1527—1530.
[Ἡροδ. Α. 32]

30) Τὰ πράγματα τοῦ κόσμου γυρίζουν σὰν τροχός. — (Παροιμ. Βεν. σ. 84.) Πρβλ. Σοφ. Αἴ 131 κε καὶ Ἀνακρ. Δ' 7·

«Τροχὸς ἅρματος γὰρ οἷα
Βίοτος τρέχει κυλισθείς.»

31) Κάμεις λάθεις, καρδιά σου μὴ πονέσῃ. — Παροιμία ἐκφράζουσα συντομώτατα τὴν περὶ ἀνταποδόσεως καὶ θείας δίκης ἰδέαν τοῦ λαοῦ τῆς Ἑλλάδος. — Βλ. Παροιμ. ΚΒ'. 8. «Ὁ σπείρων φαῦλα θερίσει κακὰ, ματαιότητα δ' ἔργον αὐτοῦ συντελέσει.» Γρηγ. Νυσ. «Ἄξιόν σου τῆς σπορᾶς τὸ θέρος· πικρίαν ἔσπειρας, δέχου τὰ δράγματα.» Ἰὼβ Δ'. «Σπείροντες κακὰ, ὀδύνας θεριοῦσιν.»

32) Ἱδρῶτα θέλ' ἡ ἀρετή.—(Παροιμ. Βεν. σ. 49.) Ἔπιθι τὸ ἑξῆς χωρίον τοῦ Ξενοφῶντος (Ἀπομν. Β' ά 20.) — «Ἔτι δὲ αἱ μὲν ῥαδιουργίαι καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἡδοναὶ οὔτε σώματι εὐεξίαν ἱκαναί εἰσιν ἐνεργάζεσθαι, ἃς φασιν οἱ γυμνασταὶ, οὔτε ψυχῇ ἐπιστήμην ἀξιόλογον οὐδεμίαν ἐμποιοῦσιν, αἱ δὲ διὰ καρτερίας ἐπιμέλειαι τῶν καλῶν τε κἀγαθῶν ἔργων ἐξικνεῖσθαι ποιοῦσιν, ὡς φασὶν οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες.» Λέγει δέ που [1]) καὶ ὁ Ἡσίοδος.

«Τὴν μὲν γὰρ κακότητα καὶ ἱλαδὸν ἐστιν ἑλέσθαι
Ῥηϊδίως· λείη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.
Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται
Ῥηϊδίη δ' ἔπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.»

Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἐπίχαρμος ἐν τῷδε·

« . . . . . τῶν πόνων
Πηλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγάθ' οἱ θεοί.»

«Ἕως μὲν γὰρ ἐν τοῖς πάθεσιν ὦμεν, τραχεῖαν καὶ

[1]) Ἡσιόδ. Ἔργ. καὶ Ἡμ. 285 κε.

δύσκολον καὶ ἀναίτην τὴν ἀρετὴν εἶναι νομίζομεν, τὴν δὲ κακίαν ποθεινὴν καὶ ἡδίστην· ἂν δὲ μικρὸν ἀποσπῶμεν τούτων, τότε κἀκείνη φανεῖται βδελυρά, καὶ δυσειδής, καὶ αὕτη ῥᾳδία καὶ εὔκολος καὶ ποθεινή.» Χρυσοστ. Ὁμιλ. ις' κατὰ Ματθ. Εὐαγγ.

33) Κάλλιος ὄγιος ξέρει, παρ' ὄγιος ἔχει.—Αὐτὰ δοξάζει ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος περὶ τῶν πεπαιδευμένων, αὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ οἱ ἀρχαῖοι, ὡς ἐξάγομεν ἐκ τοῦ ἑξῆς ἐπιγράμματος τῆς Σαπφοῦς εἰς πλουσίαν ἀλλ' ἀμαθῆ καὶ ἄμουσον γυναῖκα·

«Κατεθανοῖσα δὲ κείσεαι
οὐδέ τι μναμοσύνα σέθεν
ἔσσεται οὐδέπακ' ὕστερον·
οὐ γὰρ πεδέχεις βρέδων,
τῶν ἐκ Πιερίας, ἀλλ' ἀφανὴς
κὴν Ἀίδα δόμοις φοιτάσεις.
Οὐδεὶς δέ σε βλέψει πέδαυρον
νεκύων ἐκπεποταμέναν.»
(Anacr. Sapph. etc. reliqua, 1844. Τχνζ. σ. 33.)

Ἀλλ' εἰς τοὺς λογίους τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἁρμόζουσι μᾶλλον αἱ ἱερεμιάδες τοῦ Πτωχοπροδρόμου, μὲ ὅσα καὶ ἂν λέγουσιν ἡ Σαπφὼ καὶ αἱ παροιμίαι.

Ἐκ Καλαμῶν κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1868.

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ.

ΤΟ ΚΙΤΡΙΝΟΝ ΡΟΔΟΝ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 427.)

Ὁ Τεσιὲ ἀνεσηκώθη ἵνα πηδήσῃ ἐντὸς τοῦ σκηνώματος, ἀλλ' ἀνεχαιτίσθη ὑπὸ τῆς τρομερᾶς καὶ ἀδιακόπου ἐκρήξεως τῶν καγχασμῶν, οἵτινες ἐβρόντων εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ. Αἰσθανόμενος δὲ καὶ κόπον πολὺν καὶ ταπείνωσιν μεγαλητέραν ἕνεκα τῆς γελοίας του θέσεως, ἐπὶ τοσοῦτον κατεβλήθη, ὥστε αἱ χεῖρές του ἀφῆκαν διὰ μιᾶς τὰς κιγκλίδας καὶ κατέπεσεν ἡμιθανής· φεύγων δὲ δρομαῖος παρηκολουθεῖτο ὑπὸ τῶν σκωπτικῶν βλεμμάτων τοῦ φίλου του καὶ τῶν δύο ἐξαδέλφων.

— Εἰς τὸ καλὸν! εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὁ Ἀνδρέας. Καὶ στραφεὶς εἶδε μόνην τὴν Κ. Ρενιώ.

— Ἤξευρες, ἠρώτησεν αὕτη, ὅτι ἦτον ἐκεῖ;

— Μάλιστα.

— Καὶ δὲν σὲ τύπτει ἡ συνείδησις;

— Ἀγαπῶ.

— Καὶ νομίζεις ὅτι ἡ λέξις αὐτὴ ἀρκεῖ νὰ σὲ δικαιολογήσῃ πάντοτε εἰς μίαν γυναῖκα;

— Εἶμαι βέβαιος.

Ἐκείνη δὲ μετὰ μικρὰν σκέψιν ἐπανέλαβεν·

— Ὁ φίλος σου δὲν εἶχεν ἀρκετὸν πνεῦμα διὰ νὰ ὑπανδρευθῇ τὴν Οὐρανίαν· ἐπιθυμοῦσα νὰ μὴ προσβάλω τὴν μετριοφροσύνην σου δὲν λέγω ὅτι σὺ ἔχεις παραπολύ· ὅμως μὲ τοιαύτην ἐντέλειαν παίζεις τὴν κωμῳδίαν, ὥστε φοβοῦμαι μὴ δὲν καταστήσῃς εὐτυχῆ τὴν ἐξαδέλφην μου ἐὰν τὴν ὑπανδρευθῇς· τὴν ἀγαπᾷς τῳόντι;

— Ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας, ἀνεφώνησεν ὁ Ἀνδρέας.

Ἡ Κ. Ρενιὼ παρετήρησεν ὅτι ἡ φωνὴ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ φαλακροῦ ἀνδρός της δὲν εἶχε τὴν δύναμιν τῆς τοῦ Ἀνδρέου, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως ἀφῆκε μικρὸν στεναγμόν.

— Σὲ πιστεύω, ἀπεκρίθη κρύψασα ὑπὸ λεπτὸν μειδίαμα τὴν μελαγχολίαν της, καὶ διὰ τοῦτο σὲ δίδω τὴν ἄδειαν νὰ ὁμιλήσῃς τὸν θεῖόν μου.

— Δὲν εἶναι προτιμότερον νὰ λάβω πρῶτον τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἐξαδέλφης σου; διότι ἀγνοῶ ἂν μὲ ἀγαπᾷ.

Ἀλλ' ἡ Κ. Ρενιὼ διέκοψε τὸν λόγον του δι' αὐστηροῦ βλέμματος, καὶ ἀνυψώσασα τοὺς ὤμους ἔστρεψεν αὐτῷ τὴν ῥάχιν.

Καὶ ὅμως ὁ Ἀνδρέας συνωμίλησε τὴν ἐπιοῦσαν μετὰ τῆς Οὐρανίας, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπετάθη πρὸς τὸν πατέρα της. Εὐκόλως ἐννοεῖ ὁ ἀναγνώστης πόσον παράδοξος ἐφάνη αὐτῷ ἡ πρότασις· ὅτε ὅμως ἔμαθεν ὅτι πρῶτος ὁ Τεσιὲ ἀπέσυρε τὸν λόγον του, καὶ ὅτι ἡ θυγάτηρ του δὲν δυσηρεστεῖτο διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ μνηστῆρος, συνήνεσε καὶ αὐτός. Ὀργισθεὶς δὲ διὰ τὴν προσβολὴν ἔγραψεν ἀμέσως πρὸς τὸν Τεσιὲ ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀπέλυσεν αὐτόν, καὶ πλέον ἀνυπόμονος καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀνδρέου ἔσπευδε τὸν γάμον. Ἐξ ἑβδομάδας μετὰ τὰ συμβάντα τοῦ σκηνώματος ἐτελέσθη ὁ γάμος, μικρὸν πρὸ τοῦ ὁποίου ὁ Ἀνδρέας ἐπέστειλε τῷ Τεσιὲ τὰ ἑξῆς·

«Φίλτατε Ἀριστείδη! Ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου ὑπόκειται εἰς παραδόξους περιπετείας· ἐνῷ πρὸ δύο μηνῶν σὺ μὲ ἀνήγγειλες τὸν γάμον σου, σήμερον ἐγὼ σὲ ἀναγγέλλω τὸν ἐμόν, καὶ τὸ παραδοξότερον νυμφεύομαι τὴν γυναῖκα τὴν ὁποίαν ἀφῆκες. Ἐλπίζω ὅτι καὶ οἱ δύο θὰ εὐχαριστηθῶμεν διὰ τὴν ἀπόφασιν ἡμῶν. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι δὲν μνησικακεῖς, ἐλθὲ εἰς τὸν γάμον μου ὅπως ἐκπληρώσῃς τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐγὼ ἔμελλε νὰ ἐκπληρώσω· ὅλοι θὰ σὲ δεχθῶμεν ὡς φίλον. Ἂν διελύθη ὁ γάμος σου, οὐδὲν ὅμως θὰ διαλύσῃ καὶ τοὺς δεσμοὺς οἵτινες συνδέουσιν ἡμᾶς πρὸ τοσούτου χρόνου.»

Φαντάσθητε τὴν μανίαν τοῦ Τεσιὲ ὅτε ἔλαβε τὴν ἐπιστολήν· ἐξέσχισεν αὐτὴν εἰς μυρία τεμάχια, καὶ ὡρκίσθη νὰ ἐκδικηθῇ καὶ τὸν γράψαντα καὶ τὴν πρώην μνηστήν του. Εὐτυχῶς ὅμως ἡ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ θείου του ἐφεύρεσις τοῦ Ἀνδρέου ἠλήθευσε, καὶ αἱ περὶ κληρονομίας γλυκεῖαι φροντίδες ὑποκατέστησαν ἐπί τινα χρόνον τὰς πικρὰς ἀναμνήσεις καὶ τοὺς ἐκδικητικοὺς σκοποὺς τοῦ παθόντος.

Εὐδαιμονέστατος λοιπὸν ὑπῆρξεν ὁ γάμος τοῦ Ἀνδρέου· πάντα ἤρχοντο κατὰ ῥοῦν· ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Σολιμὰν, παθὼν λύσσαν, ἀπεκοιμήθη τὸν αἰώνιον ὕπνον τῶν ἀγαθῶν σκύλων. Καὶ ἔκλαυσε μὲν αὐτὸν ἡ κυρία του, ἐπὶ τέλους ὅμως τὸν ἐλησμόνησεν, ὑπείκουσα εἰς τὸν περὶ πάντων τῶν κεκοιμημένων κοινὸν νόμον.

Ζ'.

Ἀνέκφραστος ὑπῆρξεν ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη τῶν δύο νεονύμφων· ἡ ἐποχὴ, ἡ ἐπικαλουμένη lune de miel (σελήνη μέλιτος) ἐφαίνετο αὐτοῖς ὅτι ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ διὰ παντὸς, καὶ ὅτι ποτὲ νέφος, ἔστω καὶ ἐλαφρότατον, δὲν ἤθελεν ἐπισκιάσει αὐτὴν, οὔτε ἐπί τινος ὥρας· τὸ νέφος ὅμως ἐπῆλθεν· ἀλλ' εὐτυχῶς ἦλθεν ἐνωρὶς, διότι αἱ θύελλαι τῆς πρωΐας παρέρχονται ταχύτερον.

Ὁ Ἀνδρέας εἶχε παρασυρθῆ πρὸς τὸν γάμον ὑπὸ ῥεύματος ἐξ ἐκείνων, ἅτινα διὰ τὸ ἀπροσδόκητον καὶ ταχὺ δὲν δίδουσι καιρὸν εἰς σκέψιν. Τελεσθέντος ὅμως αὐτοῦ ἐπανῆλθε ἡ συνήθης ἀταραξία ἐπιφέρουσα καὶ παραδόξους τινὰς φόβους. Αἱ ἐλλείψεις τῆς Οὐρανίας τὰς ὁποίας ἐθεώρει παιδαριώδεις, τῷ ἐφαίνοντο σήμερον σπουδαιότεραι, ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχον, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι κοιμώμεναι πρὸς καιρὸν θέλουσιν ἐξυπνήσει τρομερώτεραι. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἐγένετο τοιαύτη ἀλλοίωσις ἐντὸς ὀλίγου χρόνου, καὶ ὅτι αὐτὸς, ὅσον ἀξιόλογον χαρακτῆρα καὶ ἂν εἶχε, κατώρθωσε τὸ τοιοῦτον θαῦμα. Ἠγνόει ὅτι ἐκ πάντων τῶν μεταῤῥυθμιστικῶν μέσων τὸ ἰσχυρότερον εἶναι ὁ ἔρως.— Κοιμᾶται, ἔλεγε πολλάκις καθ' ἑαυτὸν, ἀλλὰ τίς ἐγγυᾶται ὅτι δὲν θὰ ἐξυπνήσῃ;

Τοιούτους ἔχων φόβους ἀπεφάσισε ν' ἀποφεύγῃ μετὰ μεγίστης ἐπιμελείας πᾶσαν, καὶ τὴν ἐλαχίστην, ἀφορμὴν διαφωνίας καὶ συζητήσεως. Ἡ δὲ Οὐρανία μηδὲν πρόσκομμα εὑρίσκουσα κατὰ τὸ νέον της ᾄσμα, ἐνόμισεν ὅτι ἤρχισαν νὰ γίνωνται σπανιώτερα καὶ αὐτά του τὰ ἄνθη· καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον, διότι ἡ μεγάλη αὐστηρότης μεθ' ἧς ὁ Ἀνδρέας ἐπετήρει ἑαυτὸν εἶχε παρεκβῆ εἰς ψυχρότητα. Αἱ γυναῖκες δὲν εὐχαριστοῦνται νὰ τὰς ἀγαπῶμεν πολλὰ λογικῶς. Ἡ Οὐρανία μάλιστα, τῆς ὁποίας ἡ ἀκατάσχετος φαντασία ἐξέλεγε πάντοτε τὰ πλησιέστερα τοῦ οὐρανοῦ νέφη ὅπως κτίσῃ ἐπ' αὐτῶν τὰ παλάτιά της, μὴ εὑρίσκουσα πλέον παρὰ τῷ συζύγῳ της τὸν πρῶτον ἐνθουσιασμὸν, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζεν ὡς τὴν κυρίαν βάσιν τῆς ἀγάπης, ἤρχισε μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ αἰσθάνεται καὶ τὴν στενοχωρίαν πτηνοῦ, τὸ ὁποῖον πετᾷ μεταξὺ ἀτμοσφαίρας βαρείας εἰς τὰ πτερά του· ἔβλεπεν ὅτι ὁ Ἀνδρέας ἦτο εἰρηνικώτερος, σπουδαιότερος ἢ ὅσον ἀπήτει ἡ ἡλικία του. Ἐπίστευσε λοιπὸν ὅτι ἠλαττώθη ἡ ἀγάπη του καὶ ἐβυθίσθη εἰς μελαγχολίαν.

Πολλοὺς μῆνας μετὰ τὸν γάμον, ὑπῆγον ἑσπέραν τινὰ εἰς ἓν τῶν θεάτρων τῶν Παρισίων, ὅπου εἶχον ἀποκατασταθῆ. Ἐκάθηντο δὲ καὶ οἱ δύο εἰς τὸ θεωρεῖον σκεπτικοὶ, μήτε τὴν μουσικὴν ἀκούοντες, μήτε τοὺς ἠθοποιοὺς βλέποντες. Ὁ Ἀνδρέας, ὅστις εἶχε παρατηρήσει τὴν λύπην τῆς γυναικός του, ἐσκέπτετο πόθεν ἄρα προήρχετο. Μεταξὺ δὲ τῶν θεατῶν, οἵτινες ἐθαύμαζον τὸ κάλλος τῆς Οὐρανίας, μελανείμων τις εἶχε προσηλωμένον εἰς αὐτὴν τὸ βλέμμα μετὰ πολλῆς περιεργείας· ἦτο δὲ ὁ Τεσιὲ, ὅστις ἀπὼν εἰς τὰς ἐπαρχίας χάριν τῆς κληρονομίας τοῦ θείου του, καὶ λησμονήσας διὰ τοῦτο πρὸς καιρὸν τὸν ἔρωτά του, ἐπανῆλθε πρὸ μικροῦ εἰς Παρισίους. Ἰδὼν τὴν ἑσπέραν ἐκείνην τοὺς δύο συζύγους μελαγχολικοὺς, ὑπέθεσεν ὅτι δὲν ἦσαν εὐτυχεῖς καὶ ἐγένετο περιχαρής. Δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐμελέτα τρόπους ἐκδικήσεως, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ὁπλισθεὶς καλῶς δι' ὑποκρισίας μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρχαίου φίλου του. Ὁ Τεσιὲ ἦτο ἀληθῶς τίμιος νέος· ἀλλ' ὅταν ἡ φιλαυτία προσβληθῇ, ὁ ἄνθρωπος γίνεται τίγρις. Ὅτε δὲ εἶδεν αὐτὸν ὁ Ἀνδρέας·

— Πῶς; ἠρώτησεν εἰρωνικῶς, δέν με ὠργίσθης;

— Καὶ τί ὠφελεῖ καὶ νὰ φονευθῶμεν ἀκόμη; ἀπεκρίθη ὁ Τεσιὲ ὑποκρινόμενος. Ναὶ μὲν μὲ τὴν ἔπαιξες κακά· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠμπορῶ νὰ σὲ τιμωρήσω, σὲ συγχωρῶ.

Ἡ Οὐρανία ἐλθοῦσα ἐν τοσούτῳ δὲν ἐταράχθη διόλου ὅτε εἶδε τὸν ἀρχαῖον μνηστῆρά της· ἐξ ἐναντίας ἐδέχθη αὐτὸν ὑπομειδιῶσα ὡς δέχεταί τις παλαιὸν φίλον. Ὁ Τεσιὲ ἐπανῆλθε πολλάκις, καὶ ἐπὶ τέλους ἐπανέλαβεν ὅλην τὴν πρὶν οἰκειότητα, καθόσον μάλιστα ὁ Ἀνδρέας ἐπεθύμει νὰ ἐξαλείψῃ διὰ φιλοφροσύνης τὴν πρὸς τὸν φίλον του ἄτοπον διαγωγήν του. Ὁ Τεσιὲ, ὅπως ἀποκοιμίσῃ τὸν φίλον του, ἐλάλει πρὸς αὐτὸν συνεχῶς περὶ γάμου, τὸν ὁποῖον εἶχε δῆθεν κατὰ νοῦν καὶ ἐζήτει τὴν γνώμην του. Ἡ Οὐρανία ἀπέφυγε κατ' ἀρχὰς τὰς προθύμους ὑπηρεσίας τοῦ Τεσιέ· ἀλλὰ θελήσασα ἐπὶ τέλους νὰ δοκιμάσῃ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην τοῦ ἀνδρός της, τὴν ὁποίαν, ὡς προείπομεν, ἐνόμιζεν ἐλαττωθεῖσαν, ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ αὐτῷ ἀφορμὰς ζηλοτυπίας· ὁ Ἀνδρέας ἐνόησε μετά τινα καιρὸν τὴν ὑπόκρισιν τοῦ Τεσιὲ καὶ τὴν ἐπιβουλὴν τὴν ὁποίαν παρεσκεύαζεν εἰς αὐτόν· ἀλλὰ ἀντὶ ν' ἀποβάλῃ ἀμέσως τὸν ἐπίβουλον, κατέφυγεν εἰς ἄλλο στρατήγημα.

(*Ἕπεται τὸ τέλος.*)

ΑΣΜΑΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΜΑΝΗΣ.

Τῆς Λιγοροῦς τὸ τραγοῦδι.[1])

Ἕνα Σαββάτ' ἀπὸ βραϊδοῦ
Ἐκίνησεν ἡ Λιγοροῦ
Νὰ πᾷ[2]) 'ς τῶν ἀνθρωπῶνε της.
[3]) [Πέρνει κουλούρια 'ς τὴ ποῖδιά
Πέρνει τζ' αὐγὰ 'ς τὴ ζουναρι[4])
Τζαὶ πᾷ-ει 'ς τῶν ἀνθρωπῶνε της].
Πέρασ' ἀπὸ τοὺς Μπολαριοὺς[5])
Τζ' ἀπὸ τὰ Σπηλιωτάνικα[6])
Τζ' ἤῦρε καὶ τοὺς φονιάδες της,
τὸν Πέτρο τὸ 'Λιόπουλο.
Μὲς 'ς τὸ σκαλοῦνι κάθουνταν[7])
Τζ' ἔφτιανε τὸ τσαροῦχί του.
Τζαὶ τοὺς[8]) ἐκαλημέρισε
Τζεῖνοι[9]) τὴν κατεδέχτηκαν·
Τζ' ὁ Πέτρος ὁ Λιόπουλος
Ἀπάνω ἐσηκώθηκε[10])
Τὴν διπλοκαλαδέχτηκε.
—Μωρὴ καλῶς τὴν Λιγοροῦ,
καλῶς τη, καλῶς ὥρισες.
Μωρὴ τζ' ἂν πάῃς 'ς τ' Ἄλικα[11])
Νὰ πῇς τῶν ἀνθρωποῦνε μας.[12])
Νὰ μᾶς ἐκάμουσι καλὰ,
Τζαὶ 'μεῖς τοὺς τὸν πλερώνουμε[13])
Τζεῖνον τὸ Ψουρο-Βέτουλα·
Νὴ ἕξη γρόσια[14]) νὴ ἑφτὰ
Τζαὶ 'ς τὴν ἀκρίβεια του τζ' ἐννιά.
Βεργάτα[15]) τὸν ἐβάλαμε
Φυλάει τὴν ἁρμαλακιά[16])
Ἡ Λιγοροῦ σηκώθηκε
Τζ' ἐῖδάηκε τὰ Ἄλικα.[17])
Πέρασ' ἀπὸ τὴ Λατομὰ[18])
Τοὺς ἤῦρε τζαὶ ἐκάθονταν,
Τζαὶ δὲν τοὺς ἐχαιρέτησε·
Μόν'[19]) ἐῖδάηκε[20]) 'ς τὸ σπῆτι της,
ἐῖδάηκε 'ς τὴν μάννα της.[21])
Τζ' ὁ Γιάννης[22]) τὸ κατάλαβε
Τζ' ἐῖδάηκε 'ς τὸ σπῆτι τους.
—Μωρὴ καλῶς τὴν Λιγοροῦ,
Καλῶς την τὴν μπεῖκενα.[23])
Μωρὴ τζαὶ τ' ἔν' ἡ πίκρα ζου[24])
Τζαὶ δὲ μᾶς ἐχαιρέτησες;
Νὰ μὴ ζ' ἐμίλησε κανεὶς[25])
Νὰ μὴ ζ' ἐκτύπησε κανείς;»
—Σὰ μὲ ῥωτᾷς θὰ σὲ τὸ-εἰποῦ·[26])
Πέρασ' ἀπὸ τοὺς Μπολαριοὺς
Τζ' ἀπὸ τὰ Σπηλιωτιάνικα·
Τζαὶ τοὺς ἐκαλημέρισα·
Κανεὶς δὲν μὲ ἐμίλησε
Μόν' ὁ φονιᾶς τοῦ Βέτουλα.
Μὲ διπλοκαλαδέκτηκε·
«Καλῶς τηνε τὴν Λιγοροῦ
»καλῶς την τὴν μπεῖκενα·
»Μωρὴ τζ' ἀ[27]) μπάῃς 'ς τ' Ἄλικα
»Τζ' ἄ μ πᾷς 'ς τῶν ἀνθρωποῦνε μας
»Πές τους νὰ κάμουμε καλὰ
»Τζαὶ 'μεῖς τοὺς τὸν πλερώνουμε
»Τζεῖνον τὸν Ψουρο-Βέτουλα
»Νὴ[28]) ἕξη γρόσα, νὴ ἑφτὰ
»Μὴ 'ς τὴν ἀκρίβεια του τζ' ἐνιά.»
Ἔ Γιαννακᾶ σὰ μὲ ῥωτᾷς
Δὲν ἔχ' ὁ Βέτουλας καρὸ[29])
Δὲν ἔχει ὁ Βέτουλας γεννιὰ
Τζαὶ οὔτε πρωτοξάδελφους.
Ἤθα νὰ ἤμουν σερνικός . . .»[30])
Τζ' ὁ Γιάννακας ἐφώναξε·
—Γιὰ δός μου, νύφη, τὸ σαρμᾶ
[Ὁποῦ-εἶναι 'ς τὸ κρεμανταλὰ][31])
Νὰ πάου γιὰ τὴ γελάδα μας.»
—Γιὰ κάτζε χάμου, Γιάννη μου,
Τζαὶ πάω 'γὼ τζ' ἡ μάννα μου.»[32])
Καὶ πάλε[33]) ξαναφώναξε·
—Γιὰ δός μου, νύφη, τὸ σαρμᾶ
Γιάτ' ἔχω κι' ἄλλο θέλημα[34])
Κιὰν δὲν ἐρθῶ ὡς τ'ἀπ'ταχιὰ
Ῥίζετε τὸ χαλίκι μου[35])
Καὶ μένα 'σὰ τοῦ Βέτουλα.»
Βάνει τὴ στράδα[36]) 'ς τὰ μπροστὰ
'Σ τὸ Παρασκοῦν'[37]) ἀγνάϊνταξε.
Μόν' ἕνας Βέτουλας[38]) 'ς τὰ μπροστὰ
Ἔβγαλε δυνατὴ φωνή·
—Ἔλα κοντά μου, Σατανᾶ,[39])
Γιὰ νὰ μὲ κάμῃς συντροφιά.
Νὰ τελειώσω τὴ δουλειά.»[40])
'Σ τοὺς Μπολαριοὺς ἐῖδάηκε
Ἐῖδάη 'ς τοῦ Λιουρόμανα[41])
Τζ' ἔκατζε τζ' ἀγκρουμάστηκε·
Τίποτα δὲν ἀγροίκησε.
Ἐῖδάηκε 'ς τὸ Λίπορο[42])
'Σ τοῦ Πέτρου τοῦ Λιόπουλου.
Μεσά ἦταν τζ' ἀλεκρίντιζε·[43])
Μὲ τὸ σιγὸ μὲ τὸ πολὺ[44])
Ἄνοιζ' ἡ πόρτα τῆς αὐλῆς.
Μπῆκε 'ς τὴ μπόρτα τοῦ σπητιοῦ·
Τὸν ἄκουσε τζ' ἐφώναξε·
—Φέρτε, γυναῖκες, τὸ 'χυλὸ'.»[45])
Τραβᾶ τὸν ἔρημο σαρμᾶ,
κ' ἐκεῖνος δὲγ κατέβαινε.
—Ἔλα κοντά μου, Σατανᾶ
Νὰ μὲ βοηθήσῃς κ' ἐδανὰ»
Κ' ἔδε π' ἀκούμπησ' ὁ σαρμᾶς
Ἐβγῆκε καὶ 'ς τὰ Διαριτά.
Καὶ ὄζ' ἐξαπετάχθηκε,
Τζ' ἤῦρε τὴν πόρτα σφαλιστή.
Τζ' ἕνα τσαγκρίδι[46]) ν'ἔῤῥεξε
Τζαὶ 'ς τὴν ἀρζάν'[47]) ἀνέβηκε.
Τζ' ἄντεσ'[48] ὁ σκότεινος σαρμᾶς
Τζ' ἐξαναπισογύρισε.
Τζ' ἕνα τραβίδι τοῦδοσε[49])
Τζ' ἐκεῖνος δὲν ἐξάντεσε.
—Ἄϊδε, σαρμᾶ μου, 'ς τὸ καλὸ
Τὸ θέλημά του τῶκαμα.»
Καὶ εἰς τὴ Νέσα ἐῖδάηκε

Μίλησε τοῦ βαρδάταρα.[50])
Τζ' ὁ Λίας[51]) τ' ἀποκρίθηκε·
—Ποιὸς εἶσαι σὺ ἐτόρα δὰ
Τόρα τὴ νύκτα τζ' ἐδανά;»[52])
—Ἐγὼ εἶμαι ὁ Γιάννακας
Ἐσκότωσα τὸ μ Μπάρμπα ζου[53])
Τὸ μ Πέτρο τὸ Λιόπουλο.
Ποῦ ἦταν καρὸς[54]) τῆς μάνας ζου.»
—Σήκω νὰ φύγῃς, Γιάννακα,
Νὰ πάῃς 'ς τὰ Τζιχριάνικα[55])
Νὰ ῥίκῃς[56]) τὸ Δικάνακα
Νὰ μὴν ἐρθῇ ἡ μάννα μου
Τζαὶ θὲ ει[57]) νὰ μὲ βλαστημᾷ·
Σηκώθηκεν ὁ Γιάννακας
Τζ' ἐῖδάη 'ς τοῦ Δικάνακα.
—Ἄϊντε, Γιάννη, νὰ φύγωμε
Νὰ πᾶμε 'ς τὰ Τζιχριάνικα
Πᾶμε 'ς τὰ Σκυλακάνικα.»[58])
Καρτέρεσε τζ' ἡ Γρηὰ-Λιακοῦ·[59])
Ἤρθε τὸ γιόμα τὸ μικρὸ[60])
Τζ' ὁ Γιάννης δὲν ἐφάνηκε.
Σηκώθηκεν ἡ γρηὰ-Λιακοῦ
σκούζοντα καὶ φωνάζοντα·
—Ἔτ Γιάννακᾶ καὶ Βέτουλα!
Νὰ ζᾶς ἐκλαίου ἀνάκατα.»
Βάνει τὴ στράτα 'ς τὰ μπροστὰ
'Σ τοῦ Κούβαρου[61]) ποῦ πάενε
Ἀπάντησε μιὰ χριστιανὴ,
Ἔκατζε καὶ τὴν ἐρωτᾷ·
—Τί ἔνε π' ἀωρλιάζονται[62])
Κάτω 'ς τὸ βάλτο τοῦ Μηχιοῦ;»[63])
—Τζακάλια ἀωρλιάζουσι·
Σκοτώθη ὁ κάλλιος τῆς γεννιᾶς,
Σκοτώθ' ὁ πρῶτος γέροντας,
Ὁ Πέτρος ὁ Λιόπουλος.»
Καὶ ποῖος τὸν ἐσκότωσε
Τζεῖνον τὸν παληο-βώδακα;»[64])
—Εἴπασι τ' ἦρθ' ὁ Βέτουλας
Βρίκασι τὸ ντουφέκι του
Τζεῖνο ν τὸν ἔρημο σαρμᾶ.»
Σηκώθηκε τζ' ἡ γρηὰ-Λιακοῦ
Τζαὶ πάει 'ς τὰ Τζιχριάνικα
Πάει 'ς τὰ Σκυλακιάνικα.
Ἐμίλησε τοῦ Γεώργαρου.[65])
—Γιὰ ἔλα, γέρο, νὰ σὲ ἰδοῦ
Νὰ σὲ σὲ ῥωτήσω νὰ μοῦ εἰπῇς
Ἂν ἔν' εὐτοῦ ὁ Γιάννακας»
—Ὁ Γιάννακας ἔνε ἐπᾶ[66])
Φεῦγε τὴ στράδα ξεγνοιαστά.[67])

---

[1]) Τὸ *Τραγοῦδι τῆς Λιγοροῦς* εἶναι πάγκοινον ἐν τῇ Μάνῃ διὰ τὴν δραματικωτάτην αὐτοῦ πλοκὴν, τὴν ὁποίαν ἐπαυξάνει τὸ ἀληθὲς τῶν ἀναφερομένων γεγονότων, διὰ τοῦτο καὶ διαφόρως ᾄδεται. Ἐν τῷ 284 φυλλαδίῳ τῆς *Πανδώρας* ἐδημοσιεύσαμεν ἓν τῶν εἰδῶν τούτων, ὅπερ εἶναι ἐπιτομὴ τῶν ἄλλων. Νῦν δὲ δημοσιεύομεν τοῦτο πληρέστερον, πρὸ πάντων διότι παρέχει πιστοτάτην εἰκόνα τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς γλώσσης τῶν Μανιατῶν. [2]) Νὰ ὑπάγῃ· [3]) Τὰ ἐντὸς ἀγκυλῶν περικεκλεισμένα ἐλήφθησαν ἐξ ἄλλου ᾄσματος τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν ἔχοντος. [4]) Εἰς τὴν ζώνην. [5]) Δύο Μπολλαριοὶ εἶναι εἰς τὸν Δῆμον Μέσης, κοινῶς ἄνω καὶ κάτω Μπολλαριοὶ λεγόμενοι (α). [6]) Μέρος τοῦ χωρίου τούτου ἐν ᾧ κατῴκουν οἱ Σπηλιωτιάνοι, Λακωνικὴ οἰκογένεια. [7]) Ἐκάθητο. Ἡ κατάληξις αὕτη εἶναι ἐν χρήσει καὶ ἐν Ἠπείρῳ (β). [8]) Τὸν Λιόπουλον καὶ τοὺς παρισταμένους. [9]) Ἐκεῖνοι. [10]) Καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ χαιρετῶμενοι, ὁσάκις ἐκάθηντο, ἀνίσταντο πρὸς τιμὴν καὶ ἀνταπέδιδον τὸν χαιρετισμόν (γ). [11]) Χωρίον τοῦ Δήμου Μέσης (δ). [12]) Ὁ Π. Ἠλιόπουλος κατήγετο ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἐξ ἧς καὶ ὁ σύζυγος τῆς *Λιγοροῦς* Βέτουλας· ἀλλὰ φονεύσας τοῦτον ἦλθεν εἰς ῥῆξιν μετὰ τῶν πλησιεστέρων συγγενῶν αὐτοῦ θελόντων νὰ τὸν ἐκδικηθῶσιν. [13]) Ἡ συνήθεια τοῦ νὰ διαλάττωνται πληρονομένης ποσότητός τινος δραχμῶν, αἵτινες δίδονται παρὰ τοῦ φονέως πρὸς τοὺς γονεῖς ἢ πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ αἵματος συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος, τὸ αἷμα τοῦ ὁποίου ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ μετ' ἀργυρίου ἀνταλλάσσεται, (ε) ἐπικρατεῖ ἐν Μάνῃ. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν ἐγίνετο τὸ τοιοῦτον. Οὕτως παρ' Ὁμήρῳ (ζ) ὁ Αἴας λέγει πρὸς τὸν Ὀδυσσέα·

. . . . . καὶ μέν τίς τε κασιγνήτοιο φονῆος
Ποινήν, ἢ οὗ παιδὸς ἐδέξατο τεθνηῶτος·
Καί ῥ ὁ μὲν ἐν δήμῳ μένει αὐτοῦ, πόλλ' ἀποτίσας·
Τοῦ δέ τ' ἐρητύεται κραδίη καὶ θυμὸς ἀγήνωρ,
Ποινὴν δεξαμένου.

Ἐν δὲ τῇ περιγραφῇ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως, λέγει (η)·

. . . . . δύω δ' ἄνδρες ἐνείκεον ἕνεκα ποινῆς
»ἀνδρὸς ἀποφθιμένου· ὁ μὲν εὔχετο πάντ' ἀποδοῦναι
»δήμῳ πιφάσκων· ὁ δ' ἀναίνετο μηδὲν ἑλέσθαι.

Τὸ αὐτὸ δὲ ἐποίουν καὶ οἱ Γερμανοί· «Luitur eni»metiam homicidium certo *armentorum ac pe»corum numero*, recipit que satisfactionem »universa domus» (θ), καὶ εἴ τι ἄλλο φιλοπόλεμον ἔθνος. [14]) Σύγκρισιν τῶν χωρίων, ὡς πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἐλογαριάζοντο, καὶ τοῦ μετέπειτα εἰσαχθέντος νομισματικοῦ συστήματος ἔκαμεν ὁ κ. Ἰωάννης Σοῦτσος (ι). [15]) Ἀγροφύλακα, τουρκ. μεϊντάνι. [16]) Τὴν παραθαλασσίαν· εἰρωνικῶς διότι πλησίον τῆς θαλάσσης ἐφονεύθη ὁ σύζυγός της. [17]) Τὴν κίνησιν ἐκφράζουσιν ἀπροσώπως οἱ Μανιᾶται ἐπὶ τόπου, χώρας καὶ κλ. [18]) Τὴν ἀγορὰν, ἢ τὴν κυριωτέραν *ῥοῦγαν* τῶν Ἀλίκων. [19]) Μονὲ-μόνον, ἀλλά. [20]) ὑπῆγεν. [21]) Ἐν Μάνῃ ἡ γυνὴ, ὅταν ἀποθνήσκῃ ὁ σύζυγός της ἀφήσας αὐτὴν ἄτεκνον, ὑπάγει εἰς τὴν πατρικήν της οἰκίαν. [22]) Ὁ ἀδελφὸς τοῦ συζύγου της. [23]) Τιμητικὸς τίτλος τῶν γυναικῶν, ἐκ τοῦ μπένης. [24]) Ποία εἶναι ἡ ἀφορμὴ τῆς λύπης σου. [25])

(α) Interesante neugriechische urcand, σ. 8. (β) Πανδ. ΙΖ φ. 298, σ. 348, στηλ. 6' σημ. 1. (γ) Πρβλ. Ιλ. 1. 193. σ. 645. 777 καὶ ἀλ. (δ) Inter. neug. urc. ἔνθ. ἀν. (ε) Εὐτέρπη. Τομ. Δ', φ. 92 σ. 476—477. (ζ) Ιλ. 1. 632. (η) Ιλ. σ. 498—500. (θ) Tacit. Germania XXI. (ι) Περὶ παραγωγῆς καὶ διανομῆς τοῦ πλούτου 1852. Μέρος ά, σ. 262—263.

ὡμίλησεν ἀποτόμως. [26]) Ἐπειδὴ μὲ ἐρωτᾷς θὰ σὲ τὸ εἴπω. [27]) Ἂν ὑπάγῃς. Τὸ *ν* τοῦ ἂν, δὲν, τῶν ἄρθρων κλ. φυλάττεται μόνον πρὸ τῶν φωνηέντων. Πρὸ δὲ τοῦ συμφώνου *κ* προφέρεται ὡς *μ*. Δὲ κυτάζω, ἄ κόπιαζες, τὸ γκατάλαβα κτλ. πρὸ τοῦ *π* ὡς *μπ*· δὲ παθαίνω, δὲ πειράζει, τὸ παλαιόγκαιρὸ, τὸ μ πῆρα (τὸν ἐκέρδησα, τὸν ἔλαβα), ἔνθα τὸ *π* προφέρεται ὡς *μπ*, πρὸ δὲ τοῦ *τ* εἰς d (δ), ὅπως καὶ τὸ *τ* τότε προφέρεται. Διότι τὸ *ν* ἑνοῦται μετὰ τοῦ *τ* τῆς ἑπομένης λέξεως. [28]) ἢ. Τὸ *ν* διὰ τὴν εὐφωνίαν. [29]) Καφὸς καὶ καβοῦτζι, ἀδελφός. [30]) Διὰ νὰ δυνηθῶ νὰ τὸν ἐκδικηθῶ. Διὰ τοῦ στίχου τούτου δεικνύεται πόσον εἶναι ἐρριζωμένη ἡ ἰδέα τῆς ἐκδικήσεως καὶ εἰς αὐτὰς τῶν γυναικῶν τὰς ψυχὰς (κ). — Ὡς εὐλόγως ἱστορεῖ ὁ συμπολίτης των Ν. Νηφάκης (λ) οἱ Μανιᾶται·

«ἄλλος ἄλλον καρτερεῖ διὰ νὰ τὸν φονέψῃ . . .
καὶ ἄλλος φονικὸν χρωστᾷ καὶ ἄλλου χρεωστοῦνε.»

»Γιατί — ἐπιφέρει ὁ αὐτὸς ἀναφέρων πῶς αἰτιολογοῦσιν οἱ Μανιᾶται τὴν ἰδέαν τῆς ἐκδικήσεως·

Γιατί ὅσοι πηγαίνουσι 'ς τὸν "Αδη σκοτωμένοι
καὶ δὲν τοὺς ἐδικιώσουσι μινέσκουν κολασμένοι.

Εἶναι δὲ τοσοῦτον ἐπίμονοι, ὥστε·

«Δὲν θέλουν νὰ ἀλλάξουσι, δὲν θέλουν νὰ πλυθοῦσι
»καὶ οὔτε μπαρμπερίζονται, ἂν δὲν δικαιωθοῦσι (μ).

Διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν των δὲ ταύτην εἶναι·

«Τὸ κύττασμά τους ἄγριον, ἄσχημη θεωρία
»καὶ μάτια ἔχουν κόκκινα καὶ νύχια σὰ θηρία.

Ὀλιγώτερον ἐκδικητικοὶ τῶν Μανιατῶν ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι, ἀλλ' ὅπως δήποτε ἡ ἰδέα αὕτη ἦτον ἐρριζωμένη βαθέως εἰς τὸ πνεῦμά των. Ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς λέγῃ νὰ κρατήσωσι τοὺς στρατιώτας πρῶτον νὰ δειπνήσωσι καὶ ἔπειτα νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὴν μάχην· — Πρέπει, ἀποκρίνεται ὁ ἀνυπόμονος Ἀχιλλεὺς, νὰ πολεμήσωσι μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου καὶ ὅταν ἐκδικηθῶσι τότε νὰ φάγωσιν (ν). Ἰδίως τὸ ἐκδικητικὸν εἶναι ἐρριζωμένον εἰς τὰ Ἀσιανὰ ἔθνη καὶ πρὸ πάντων εἰς τοὺς Ἄραβας. Παράδειγμα ἀρκοῦν νὰ ἀποδείξῃ πόσον εἶναι φιλόνεικοι βλ. ἐν τῷ βίῳ τοῦ Μωάμεθ (ξ). Ὁ δὲ Ξενοφῶν (ο) ἀναφέρει ὅτι ὁ Γαβρίας, Ἀσσύριος μεγιστὰν, φιλιοῦται μετὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος του Κύρου ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν μονογενῆ υἱόν του. [31]) Κρῖκος προσηρτημένος ἐπὶ τοῦ τοίχου, ἐν ᾧ ἐκρέμων διάφορα πράγματα. [32]) Ἕτερα ᾄσματα ἀντὶ τῶν δύο τούτων στίχων, φέρουσι τοὺς ἑξῆς, πολὺ καλλίτερον ἐκδηλοῦντας τὸ ἐκδικητικὸν τῶν γυναικῶν·

Γιὰ πές μου, πές μου Γιάννακα || Τζ' ἂν ἔν νὰ πᾷς γιὰ τὴν φονιᾶ
Πές μου νἀρθῶ καὶ γὼ κοντά. || Γιὰ νὰ δαγκάσω μιὰ μπουκιά!

[33]) Πάλιν. [34]) Ἔχω καὶ ἄλλην ὑπόθεσιν. [35]) Εἴπατε ὅτι καὶ ἐγὼ δὲν ὑπάρχω πλέον ἐν τοῖς ζῶσι. [36]) Τὸ ἀλλαχοῦ στράτα. Ἐκ τοῦ Λατ. strata ἡ λιθόστρωτος ὁδός. Κατὰ δὲ τὸν κ. Γ. Γ. Παπαδόπουλον (π) ἐκ τοῦ Ἰταλ. strada. [37]) Ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς πλησίον τῶν Μπολλαριῶν. [38]) Ἐρίφιον. [39]) Ἡ αἶξ εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ διαβόλου, διὰ τοῦτο ἡ συνέργεια τοῦ Σατανᾶ φαίνεται κατωτέρω. [40]) Τὴν ὑπόθεσίν μου. [41]) Συγγενής τις τοῦ Ἡλιοπούλου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν οἰκίαν ὑπῆγε καὶ ἠκροάσθη, ἵνα ἴδῃ ἂν ἦταν πληροφορημένοι περὶ τοῦ σχεδίου του· ἀλλὰ μὴ ἀκούσας τί ποτε, ἀνεχώρησεν. [42]) Εἰς τὴν συνοικίαν ἐν ᾗ κατῴκει ὁ Π. Ἡλιόπουλος. [43]) Τὸ ἀλλαχοῦ *λακριντεύω* = συνωμίλει. [44]) Μετὰ πολλῆς σιγῆς. [45]) Ἐπειδὴ οἱ Μπολλαριοὶ καὶ οἱ τῶν παρακειμένων χωρίων κάτοικοι δὲν εἶχον γῆν εὔφορον ἵνα τρέφωνται ἐκ τῶν προϊόντων αὐτῆς, οὐδὲ κατάλληλον πρὸς βοσκὴν ποιμνίων, πόσθες δὲ καὶ τὴν πτωχείαν των ἔζων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τοῦ μόνου σχεδὸν προϊόντος τῆς χώρας των, τοῦ *ξεροκριθίου*, μὲ τὸ ὁποῖον πολλάκις κατεσκεύαζον χυλὸν ἀλέθοντες εἰς χειρομύλους (ρ)· ὁ χυλὸς κατασκευάζεται καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἐξ ἀραβοσίτου τὰ πλείω, καὶ λέγεται μπαζίνα (ἐκ τοῦ μάζα ;) [46]) Πήδημα. [47]) Μάνδραν. [48]) Ἐμπερδεύθη. [49]) Περίφρασις τὸν ἐτράβησε. [50]) Τοῦ σκοποῦ τοῦ πύργου, εἰς ὃν ὑπῆγεν, ἐν Μέσῃ. [51]) Ἠλίας Ταβάκης, ἀνεψιὸς ἐκ μητρὸς τοῦ φονευθέντος. [52]) Τίς εἶσαι σὺ εἰς τοιαύτην ὥραν καὶ εἰς τοιοῦτον τόπον ; [53]) Τὸν θεῖόν σου. [54]) Ἀδελφός. [55]) Ἕτερον χωρίον. [56]) Νὰ εὕρῃς. [57]) Θέλει· μὲ μελλοντ. σημασίαν. Θὰ μὲ βλασφημᾷ. (σ) [58]) Εἰς τὸ μέρος τοῦ χωρίου (Τζιχριανίκων) ἐν ᾧ κατῴκει ἡ *γενιὰ* (οἰκογένεια) τοῦ Σκυλακάκη. [59]) Ἡ μήτηρ τοῦ Γιάννακα. [60]) Τὸ πρόγευμα. [61]) Περιβόλιον μεταξὺ Μπαχαριῶν καὶ Ἁλίκων. [62]) Ὠρύονται. [63]) Εἰς τὸ Νησίον Μεσσήνης, ἐν ᾧ τὰ ὕδατα τοῦ Παμίσου σχηματίζουσιν ἕλος, ἔνθα διαιτῶνται θῶες. Περιφρονητικῶς δὲ ἡ Λιακοῦ αὕτη παραβάλλει τὰς φωνὰς καὶ τὰ μυρολόγια τῶν γυναικῶν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τοῦ Ἡλιοπούλου εἰς ὠρυγὰς τσακαλίων. [64]) Περιφρονητικῶς καὶ τοῦτο. [65]) Γεώργιος Σκυλακάκης ἢ Σκυλακόγιαννης, ἐπαναστὰς κατὰ τοῦ Φέδερ (1834) καὶ φυλακισθεὶς ἐν Τριπόλει (τ), ὁπόθεν ἐδραπέτευσεν. Ἐξ ἐσφαλμένων πληροφοριῶν ὁρμηθέντες ἐγράψαμεν ἄλλοτε (υ) ὅτι ὁ Σκυλακόγιαννης οὗτος ἤκμασε πρὸ τοῦ ἀγῶνος. [66]) Ἐνταῦθα. [67]) Χωρὶς ἀνησυχίαν.

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ.

(κ) Βλ. Βύτ. ἔνθ. ἀν. (λ) Ἱστορ. τῆς Μάν. ὅλης, ἠθῶν, χωρ. καὶ ἐντράδων αὐτῆς 5, 246, 251, 257. (μ) Αὐτ. 259. (ν) Ἰλ. Τ. 297. Πρβλ. Ἰλ. Ν. 659, Ξ, 479, Ο, 115, Οδ. Ω, 476.

(ξ) Ἀλ-κορὰν, Βίος Μωάμεθ, σ. 63. (ο) Ξενοφ. Κυρ. Παιδ. Δ'. ς'. ἄ. 7.

(π) Σχεδίασμα περὶ τῆς Ἰταλ. ἐπιρ. εἰς τὴν δημ. γλῶσσαν τῶν νεωτ. Ἑλλήνων. Β'. 2, Πανδ. ΙΖ. σ. 224. Βλ. καὶ Σκ. Δ. Βυζαντ. Λεξ. Ἁπλοελ. λ. στράτα καὶ Λεξ. Λατ. Ε. Οὐλεριχου 1854· ἐν λ. sterno. Ἀταχτα Ι, σ. 181, 182, 214. 11335, IV 390, 482, 556. V. σ. 259. (ρ) Int. n. arc. rod. ar. (σ) Λεξ. Ἁπλοελ. Σκ. Δ. Βυζαν. 1835. Προλεγ. ιέ. (τ) Χρυσ. Γ. Φυλ. ξθ. (υ) Πανδ. Φ. 384. σ. 541.